

II.
Pz. 28984.
g.

28984. II, B, g.

⁸⁷³
C. kr. lic. biblioteki v Ljubljani

V Gorici 4. IX. 73. *Preloži*

28984, II, B, 9, *br.*

VALENTIN STANIČ.

FEUILLETON

iz

„S O Č E.“

Spisal

PAULUS.

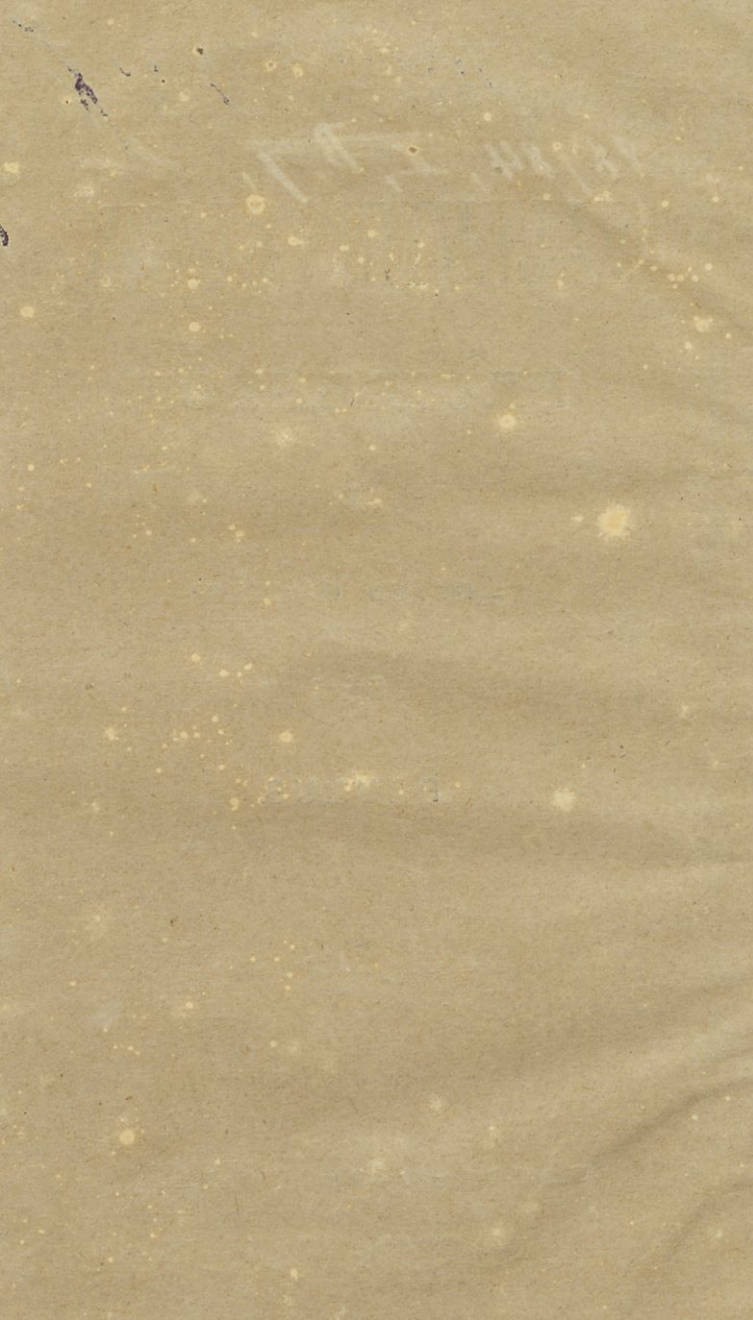

Paulus

V GORICI.

Natisnil Paternolli. — Založil Viktor Dolenc.

1873.

VALENTIN STANIČ,

FEUILLETON

iz

„S O Č E.“

Spisal

PAULUS.

V GORICI.

Natisnil Paternolli. — Založil Viktor Dolenc.

1873.

030004237

ID=85538304

OPOMBA.

Prijatelji so me nagovorili, da bi za „Sočo“ spisal kratek životopis *Valentina Staniča*. Res sem se lotil dela, ki mi je pod peresom črez mojo prvotno namero vzrastlo.

G. V. Dolenc, urednik „Soči“, je bil tako dober, da je ta feuilleton dal tudi posebe natisniti. I baš za tega delj se mi potrebno zdi, tukaj nekoliko besedic spregovoriti. Pisal sem namreč feuilleton brez posebno premišljenega načrta od tedna do tedna, kakor se mi je tvarina zbirala i stakala. Vsak čitatelj bode torej lahko opazil, da je spis brez prave pragmatične zveze i da se mnogo stvari na več mestih ponavlja. S tega stališča, prosim, naj se ta opusculum sodi. —

Srčno pa se zahvaljujem vsem tistim gospodom, ki so mi ali s knjigami ali z ustnimi i pismenimi poročili pomagali pri spisovanji Staničevega životopisa; posebno hvaležen moram biti gospici *Katinki Staničevi* v Kanalu; po tem gg. *J. Baliču*, šestošolcu, *Iv. Kumarju*, bogo-lovcu, *Jos. Kraglju*, kaplanu, *And. Kraglju*, osmošolcu, *E. Klavžarju* in dr. *Lavriču* v Gorici; č. g. *J. Wolfu*, župniku v sv. Lovrencu pa prof. *Baudouin-u* de Courtenay v Vidnu.

(*) Tri-~~ti~~ celo četverokratni korrekturi vkljub je ostalo v knjižici še mnogo tisk~~ih~~h napak; pripisuj je na-*larski* šim primitivnim tiskovnim razmeram.

V Gorici 27. avgusta 1873.

PAULUS.

Valentin Stanič.

I.

ŽIVOTOPIS.

Mož je bil!
Hamlet.

1.

Novoslovensko slovstvo so v drugi polovici 16. stoletja kranjski Slovenci osnuli, Dolenjci i Notranjci so je dolgo časa sami vzdrževali in gojili; stoprv v teku 17. stoletja stopijo tudi sinovi drugih slovenskih pokrajin v kolo slovenskih pisateljev.

Prvi pa so bili goriški Slovenci, ki so se pridružili kranjsko-slovenskim pisateljem, kajti uže leta 1607. je izdal Fra Gregorio Alasia da Sommaripa, duhoven in član servitskega reda v Devinu, italijansko-slovenski slovar, natisnen v Vidmu pod naslovom: „Vocabolario italiano e Schiavo, che contiene una breve istruzionne per apprendere facilmente la „lingua Schiava, le loro ordinarie salutazioni, con un „ragionamento familiare per i viandanti. Aggiuntovi „anco in fine il Pater noster ecc.*) — Ta knjiga se nam je ohranila samo v enem iztisu, kterege je Kopitar slučajno na Dunaji kupil ter kot upicum podaril baronu Žoisu, s čigar knjižnico je prišel v ljubljansko licealno bibliotheko.

Bohoričev črkopis je temu pisatelju neznan, rabi

*) Šafarik: Gesch. der südslavischen Literatur I. Prag 1864. Str. 17, 64.

namreč svoj, nekako po vlaškem nedosledno in pomanjkljivo sestavljen pravopis ter piše n. pr. duc, tuic, vernic gljudi, rasghi, mnoghega, chiasst, cvala itd. na mestu: duh, tvojih, vérnih ljudi, razžgi, mnogega, čast, hvala itd.*)

Drugi veliko znamenitejši goriško-slovenski pisatelj je kapucinec Janez Krstnik od sv. Križa. Rojen je bil v Vipavi; menim pa, ka mi Vipavci ne bodo zamerili, če tega šegavega predikanta pa originalnega pisatelja in ž njim vred vse Vipavce prištevam goriškim Slovencem, s katerim je veže geografična lega, podnebje in ljudsko narečje. Janez Krstnik je dal na svitlo pet debelih zvezkov svojih cerkvenih govorov. I. in II. sta bila natisnena v Benetkah 1691. I.; III. IV. in V. pa v Ljubljani v letih 1696. 1700. 1707. Knjiga ima bombastični naslov: „Sacrum promptuarium singulis per annum Dominicis et festis solemnioribus Christi Domini et B. V. Mariae praedicabile, e Sacrae Scripturae Sanctorumque Patrum scriptis emptum, nec non veterum recentiorumque authorum historiis, non minus laboriose quam copiose roboratum, ab Admodum V. P. F. Joanne Baptista a Santa (!) Cruce, Ordinis FF. Minorum Capucinatorum Concianatore, Slavo compositum idiomate, multorum votis expetitur, in duas partes divisum in lucem editur (!)“ Sicer pa ta kapucinec, kakor se iz njegovih spisov vidi, nij mogel biti čisto navaden človek. „Der Pater“, pravi Kopitar, „ist ein sehr jovialer Mann, voll Belesenheit und Historien, citirt den Cicero de Divinatione und den Ovidius, neben S. Gregorius und der Apokalypse“ etc.**)

Gledé pravopisa se je ravnal po rodovitnem slovenskem pisatelju, novomeškem kanoniku Matiji Kastelcu (roj. 1620. v Kleniku na Pivki); bil je tudi družabnik Academiae operosorum, katero so

*) Miklošič: Berilo za 8. gimn. razred. Na Dunaju 1865. Str. 41.

**) Kopitar: Gram. d. slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach 1808. §. 5. 5, str. 75.

kranjski deželni stanovi leta 1693. v Ljubljani osnovali in katera je imela 13. dec. l. 1701. ob 6. zvečer v dvorani škofijske palače pod svojim predsednikom Janezom Preširnom, ljublj. stolnim proštom, svojo prvo javno sejo. Njegovo akademijsko ime je bilo *Promptus*.

Tretji pisatelj, katerega, če tudi za gotovo ne vem kde je bil rojen, vendar za to goriškim Slovencem prištevam, ker nij samo na goriškem Krasu živel, nego je bil, vsaj po njegovem jeziku soditi, tudi na Krasu doma, je Pavel France Klapše, župnik v Tomaji. Spisal je ter prvič v l. 1743., drugič l. 1757. izdal knjigo z naslovom: „Synopsis catechiha, tu (!) je zbrani nauk „karšanzki (!) u' (!) kratkih besedah zapopaden, taku „dobru (!) za podučiti (!) te (!) nevedne u' karšanzki veri, koker tudi viža te prečastite molitve s. Roženkrancu,“ zi svojimi zkriunustmi inu odpuztki. Nucne buquice v' sem častitim . . . Gospudam Farmanam itd. „v' kup zbrane zkuzi (!) Paula Francisca (!) Clapsheta, Farmana Tomaizke Fare Teržazke Škoffie, zdey pak u' drugo na bulši krainsko spraho u' druk daine inu pobulšaine. U' Lublani per Annae Elizabethae Raichhardtouke uvedove 1757.*)

Žalibog, Paternolijeva tiskarnica nema bohoričice, tako da sem moral naslov v gajico prepisati, vendar pa vsak tudi fako lahko vidi, da Klapše niti slovenskega črkopisa nij poznal, katerega je Bohorič uže leta 1584. uredil.

Bogme, kako je morala biti pisana prva izdava njegove knjige, če pisatelj v drugem izdanji imenuje svoj jezik „bulši krainsko spraho!“

Klapše je vreden tovaruš svojih duhovnih in pisateljskih kranjskih bratov, katerih slovniška kolobocija je v p. Marki Pohlinu svoj vrhunec dosegla.

Še enega blagega moža se moramo spomniti, kateri, dasi aristokrat, tudi v visokih službah ne samo nij pozabil, da je slovenskega naroda sin, nego je uže takrat, pred 100 leti, z bistrim očesom sprevidel, ka

(* Šafarik: G. d. südsl. Lit. I. str. 116.

slovenski narod, če se hoče omikati in napredovati, potrebuje pred vsim dobrih ljudskih šol i ljudskih učiteljev. In ta mož je Janez Nep. grof Edling, rojen v Ajdovščini, glavar v Loki, c. kr. stud. referent na Kranjskem, pozneje carski komornik in dvorni svetnik na Dunaji, direktor ljublj. akademije operosorum in član društva Arkadcev v Gorici, ki je spisal več kajizic za ljudske šole i ljudske učitelje v slovenskem in nemškem jeziku. Pisal je, se ve da, kakor vsi pisatelji iz Markove dobe. Za poskušnjo samo naslov ene njegovih knjig: Zern ali vonuzetek teh metodneh bu-
 „qui pozzebnu za duželske učenike u'cesarskeh kraile-
 „veh dušellah (zkusi, Janesa Nepomuka Edlinga.)
 „Dunej, stiznen per zlahtnimu Gozpodu Jošefu od Kurz-
 „boecka 1777.*)

Sicer pa je bil tudi pesnik ta prvi i zadnji grofovski slovenski pisatelj; l. 1781. je v Augsburgu izdal pesen: „Der Isonz und die Laibach, eine Idylle.“ A ne samo nemške, tudi slovenske je pel! V Pohlinoi zbirki: „Skupspravlanje kraynskeh pizanic od lepeh „umetnost. V Lublani per Ivan Frad. Egerju, dužel-
 „nemu ztiskavcu (!)“ je grof Edling tudi eno zakročil. Poslovenil je namreč Devovo nemško pesen: „Lubezeu Jožefa II.“

A vse te štiri pisatelje, ktere sem z večo ali manjo pravico prisvojil goriškim Slovencem, za kar mi bodo, če ne drug vsaj tisti slovenski veljaki i prvaki na Goriškem hvaležni, kterim je „goriško domačinstvo“ krepost vseh krepostij, je prekosil Valentin Stanič, čigar življenje i značaj opisati, čigar literarno, rodo- in sploh človekoljubno delanje narisati, je namera tega „Sočinega“ feuilletona.

Dobro vem, da bi se o blagem Staniču dalo več povedati, nego je meni znanega; vem, da bi posebno kedo izmej njegovih starejih prijateljev i znancev mogel priobčiti veliko karakterističnih dat, pisem in dru-

*) Šafarik: l. l. str. 26. in 89. — Opomeniti moram, ka sem tukaj bohoričico povsod po Markovi sistemi (Kop. l. l. str. 133.) v gajico prepisal.

gih zanimivih rečij iz njegovega življenja: toda ker se nihče ne oglasi, morda bodem vsaj nekaterim prijateljem slovenskega napredka na Goriškem ustregel, ako jim podam životopis in kratek obris Staničevega javnega, blagosti i prosveti goriško-slovenskega naroda posvečenega delanja. Posnel sem ta listek nekoliko po Slomškovem spisu o Staniču, nekoliko pa izvira iz lastnih mojih preiskav.

2.

Valentin Stanič se je rodil 12. februarja 1774. v Bodrežu h. št. 19., prav prijetni vasi na levem bregu Soče, dober četvrt ure nad prijaznim Kanalom. Očetu je bilo ime Andrej, materi Marija, roj. Ipavec.*) Pri Cerovskovih, tako se namreč pravi še danes pri hiši, so bili, če ne premožni, vsaj trdni kmetje. Ker je bil mladi Tinče bister deček ter je imel veselje do učenja, ga oče pošlje v Gorico, kder dovrši prve šole. Menda prav iz tistega uzroka, zaradi katerega so do zadnjih let sem gorenji Slovenci svoje otroke radi v koroške šole pošiljali, da bi se namreč nemškega jezika hitreje naučili, je tudi Stanič dal slovo solnčni Gorici ter odšel v Celovec v tretji razred. Sreča je hotela, da je tukaj našel sošolca Matijo Ahacla, (roj. v Gorenjičah 24. feb. 1779, u. v Celovci 23. nov. 1845.), ki se je pozneje kot učitelj kmetijstva, matematike i prirodopisja v Celovcu veliko trudil, da bi mej koroškimi Slovenči, kakor Stanič na Goriškem, z lepim petjem narodno zavest vzbudil. Nij čuda, da sta blaga moža ostala prijatelja, dokler sta živela.

Više šole, latinske i bogoslovske je Stanič obiskoval v Solnem gradu (Salzburg). To se bode marsikateremu na prvi pogled čudno zdelo, pa nij tako.

*) V kanalske fare krstni knjigi je Stanič tako-le zapisan: Die 13. febr. 1774. Valentinus f. l. et n. Andreae Stanig et ejus uxoris Mariae filiae Hilarii Ippaviz natus heri et hodie bptus est a me Thoma Draszik loci Cooptre. Patrini fuere: Andreas Suligoi et Maria uxor Francisci Tolmar.

Kakor večina slovenskih studentov tako tudi Stanič od doma nij dobival, bog vedi, kake podpore. Trdemu slovenskemu kmetu gre za šolarja petica presneto nerada izpod palca in še po tem, ko jo odšteje, na tihem računih, kakošne obresti mu bode nosila, kedar bo sin enkrat „gospod.“ Tako si je moral tudi Stanič pomagati sam, kakor si je vedel i znal. Posreči se mu, da v Solnem gradu pride k bogatemu plemenitašu za odgojitelja; ker mu je to učiteljsko mesto ugajalo, nij iskal premembe in enkrat, pravijo, da ga celih sedem let nij bilo domov. Dalje je treba pomisliti, da takrat v Gorici nij bilo modroslovskih šol i bogoslovskega semenišča.*) Cesar Josip II. je namreč zaprl goriško bogoslovnico in naši bogoslovci so se šolali v generalnem semenišči v nemškem Gradci. Tudi po smrti cesarja Josipa II. l. 1790. se je konečna osnova goriškega semenišča še do l. 1818. zavlačala, tako da so bogoslovski vzrejanci dobivali male stipendije ter studirali v Gradci ali Ljubljani, kder so stanovali po privatnih hišah. Take razmere Staniča, če je uže hotel poduhovnit se, gotovo nijso v Gorico vabile. Mogoče, da se je tudi zaradi tedanjih vojskinih homatij domovine ogibal.

Naravno je tedaj, da iz njegovega studentovskega življenja, ki po pozneji njegovi originelnosti soditi, nij moglo biti brez mnogih karakterističnih i zanimivih episod in anekdot, skoro nič ne vemo. Stanič začne za nas pravo za pravo živeti še le tedaj, ko je bil 6. jan. 1802. v mašnika posvečen in po tem (menda sredi novembra) v Banjšice sv. Duha za samostojnega kaplana poslan.

3.

Na Banjšicah, kder je Stanič do marcija l. 1809. ostal, takrat nij bilo lahko pastirovati. Vikarijat obstoji iz več no desetih malih vasij, ki so večidel po

*) Primeri sestavek: „Centralno bogosl. semenišče v Gorici“ v Marušičevi „Domovini“ II. t. l. 47. i. d.

četrť ure ali še čez druga od druge oddaljene. Pa to bi še ne bilo največe hudo. A Banjš ce takrat niso imele nobenega pravega cerkvenega središča, kajti sedanja cerkev na Trušnjem je stoprv l. 1824. sezidana, tako da je moral mladi kaplan večkrat čez 1 uro daleč v Krvavec maševat hoditi; navadno vendar je opravljal božjo službo v sedaj podrti kapeli poleg svojega ubožnega, sè slamo kritega stanovanja.*) Toda tega se uij strašil mož, ki bi bil tudi kot misijonar v ameriškah gozdovih na svojem mestu.

Akopram je uže 64 let preteklo, kar je Stanič na Banjšicah kaplanoval, akopram so tisti ljudje, ki so ga poznali, večidel uže pomrli, vendar se je njegov spomin mej ondotnimi starimi še prav živo ohranil. Veliki možje imajo to čudno moč, da se tudi otrokom, ki jih še ne vedo ceniti, globoko vtisnejo v spomin. Tako n. pr. je znano, da Preširna nihče nij pozabil, kedor ga je le enkrat videl. In Stanič celo je bil po vsem svojem govorjenji i vedenji, po vsem svojem dejanji i nehanji prečuden, prenenavaden človek, da bi se ne bil po sili polastil otroškega uma in otroškega srca. Od tod izvira, da ga tudi Banjškarji še do denašnjega dneva niso mogli pozabiti. Gospod Ivan Kumar, bogoslovec v Gorici, mi je izročil v porabo mnogo črtic iz Staničevega življenja, ktere je na Banjšicah nabral. Gotovo bodo „Sočini“ čitatelji z menoj vred temu gospodu srčno hvaležni, če nektere izmej teh značajnih črtic tukaj priobčim.

Slovenska pesništva se je bil Stanič uže kot dijak v Solnem gradu lotil,**) pa kakor se iz njegovih rokopisov vidi, posebno na Banjšicah je bil v zlaganji svetih i posvetnih pesnij priden. A teh pesnij nij pel po

*) Gl. „die Wallfahrt der Taubstummen auf den heil. Berg am 21. Juni 1844,“ kder Stanič na 8. str. a., sam pravi. „ . . . Caplanei Bainsiza, wo ich unterm baufälligen Strohdache durch 6½ Jahre das Seelsorger-Noviziat machte.“

**] Gl. „ll. pesme za kmete ino mlade ljudi, v Gorici 1838“, str. 73., kder pod „Večerno pesnijo“ stoji opazka: „To Pesm sim bil v' Salzburgu 1797 zložil.“

mojih mislih toliko iz veselja do poezije, kakor iz veselja do — petja. Pesenstvo mu nij bila namera, nego sredstvo, vsaj v prvem začetku na Banjšicah; pozneje, se ve, se je stvar tudi v tem obziru malo drugače zasukala. Podpira me v mojem prepričanji Stanič sam, ker v večih izdajah svojih tiskanih pesnij posebno petje poudarja*), ker večkrat svojim pesnim napeve zлага ter mej ljudstvo širi, in posebno, ker uže znanim napevom svoje umetne pesni podtika. Tako je ena njegovih najlepših pesnij, kakor pravijo, tako-le nastala: Stanič gre enkrat na sprehod proti Lokovcu i zasliši pastirico peti pesen, ki mu je jako dopadala; ker mu pa besede nijso bile po volji, zložil sam druge ter je podložil pastaričinemu napevu, namreč:

„Sem le pastarica,
V Lokovcu doma,
Pa žalost ne pride
Do moj'ga srca.“ i. t. d.

A Stanič nij bil samo prijatelj, ampak tudi ne-utrudljivi učitelj i širitelj lepega petja. Otroke i odrastene, vse je učil, vsi so morali peti. Nij samo na to gledal pri otrokih, da so mu dobro znali krščanski nauk, nego vsakega je skušal, če ima tudi dobro grlo; pred naukom so peli, s petjem so nauk končali in pevaje se domov gredé po vaseh razgubili. Kako veselje da petja je vedel vcepiti ljudstvu, se vidi iz tega, da ga je množica ob nedeljah pred farovžem čakala in s petjem do cerkve spremljala; pravo tako tudi domov grede. Minal je pa tudi malokedaj poseben praznik, da bi jih ne bil kake nove pesni naučil; kar v cerkvi je naprej zapel in urezali so jó za njim. Bile so pa tudi vse Banjšice navdušene za petje. O zimskih večerih so se zbirale predice (kakor je deloma še zdaj navada) cele vasi v kaki prostorni hiši, prišli so tudi moški, fantje i možje, ter prepeli cele večere. Kaj čudna torej, če so se Staničeve pesni na Banjšicah tako udomačile, da so do l. 1850., tedaj 40 let po njegovem

*] Gl. „Drugi prstavič starih in novih cerkvenih in drugih pesem, v Gorici 1828.“ Str. 72. Pa tudi drugod.

odhodu, samo Staničeve, do l. 1871. tedaj čez 60 let večidel njegove pesni v banjški cerkvi razlegale se. L. 1871. pa so Banjšice dobile orglje in ž njimi nove cerkvene pesni; stari rod je pomri in mladi se je navadil okroglih, ne vselej čednih, četverovrstičnih. Živele pa so še pred 5—10 leti ženice, ki so vkljub vsemu posmehovanju mlajšega zaroda neprenehoma pele in stari možje poznajo še dandanes kakih 30—40 Staničevih pesnij.

Imel je tudi šolo, v kateri je klopi sam naredil; posebno po večernicah je zbiral tudi uže odrasle fante okrog sebe ter je brati učil. Razdelil je mnogo knjig mej ljudi ter v tem obziru uže takrat veliko koristil. Da, še več! Ne samo naši hribovci, ampak tudi izobraženi Slovenci sploh se bodo čudili, če jim povem, da je Stanič na Banjšicah osnoval celo — svojo tiskarnico. Kupil je od tiskarja starih črk ter eno knjižico na Banjšicah, dve pozneje v Ročinji gotovo z velikim trudom sam spisal, stavil, natisnil, zvezal in mej narod razdelil. In tako je bil Stanič uže l. 1807. (tedaj brez dvombe in ugovora prvi) „narodni“ in menda tudi malo nerodni tiskar.

Otrokom je bil poseben prijatelj in znal je ž njimi tudi prav otročji biti. Na svojega godu dan povabi vse otroke — Valentine v farovž ter je dobro pogosti. Krščanskega nauka jih nij učil vedno doma v sobi, peljal je je večkrat v cerkev ali h cerkvi, če je bilo lepo, tudi pod milo nebo pod kako drevo; časi jim je rekel: Jutri se zberite v tej i tej vasi! Prišel je tija, v drugi konec srenje, ter je učil. Učenje je rad pretrgal s kako norčijo dobro vešč, da mlada glava se mora časi malo razvedriti. Tako, na primer, jim je zastavil kako uganjko, kar je posebno ljubil; časi je vzel malo prediva, postavil ž njim enega na sredo, druge okrog njega in vsi so morali v predivo pihati; kedor nij pihal, dobil ga je v usta; časi je vrgel lešnikov med-nje, dal jim kak sold, ali kako drugo malost. Večkrat je vzel sekiro in, hajde! ž njimi v občinski gozd; tu so nasekali drv, naložili ja na ramena ter nesli v farovž, ali pa tudi vsak na svoj dom. In po zimi,

to je bilo še le veselje! Stanič je stesal vlake (seni), naložil otrok in, se ve, tudi samega sebe in vozili so se po snegu i ledu, dokler nij bilo vsem zadosti.

Pa tudi odrastenim se je zaal prikupiti; nij ga bilo človeka, da bi zanj ne bil imel prijazne besede, dobrega sveta; nij ga bilo kmetskega dela, kterega bi se Stanič za kratek čas ne bil lotil. Ko pride do kmetov, ki so seno kosili, vtakne knjigo v žep, prime za koso ter začne travo kositi; ko se je bližalo slabo vreme in so spravljali seno v kopice, prihiti Stanič ter pomaga. Kmetje se še dan danes smejó spominjajoč se, kako so mu odletavali dolgi — škrijci! Če je videl delati kmeta kaj, česar še nij nikoli sam delal, brž mu je rekel: „Dajte, bom poskusil tudi jaz! In vse mu je šlo od rok.

Stanič je bil velik prijatelj „peš-koraka“, hodil je dobro in nij se kmalu utrudil. Močno je ljubil sploh vse telesne vaje ter posebno rad plezal po hribih in gorah. Daleč okrog Banjšic ga nij vrha, na katerega bi ne bil splezal ter ga ne z barometrom premeril.

Uže v svojih studentovskih letih je rad lazil po solnograških Alpah, uže takrat je stopil slovečemu Velikemu Zvonarju (Grossglockner, 12.213') na glavo. Začela ga je namreč vznemirjati misel, da še nikoli nobeden nij priplezal na vrh temu koroškemu gorskemu prvaku. Prijatelji so ga v tej misli podpirali; torej sklene on prvi biti in se odpravi na pot. To prigodbo je pri neki priložnosti sam tako-le pripovedoval: „Ko sem bil na vršac prišel, sem videl, ka me je misel goljufala. Zagledal sem ondi jelko vsajeno; to je bilo gotovo zaamenje, da je nekedo uže pred mano tukaj bil. To me zjezi — grem in splezam po drevesu gori do čopa, da sem potem ponosno mogel reči, ka sem vendar še više bil, nego mojih prednikov kedo.“*)

Tega veselja do planin in gorá tudi pozneje nij

*) „Novice“ l. 1847. str. 203.: „Življenje ranjciga korarja g. Valentina Staniga,“ po dra. Schwaba spisu menda iz „Wiener Ztg.“ peslovenjeno.

zgubil, še v starih letih je slovel povsod kot srčen in predrzen plezavec po hribih; posebuo pa za svojega šestletnega bivanja na Banjšicah je veliko vršacev obhodil: bil je je na Prestrelniku i Mangartu, na Krnu i Kuku, da, 21. septembra 1803. celo na očaku Triglavu, ktereга je on prvi z barometrom zmeril.*) Zmanjkalo ga je časi z Banjšic po več dnij, da, celo po več tednov, da je bilo ljudstvo uže v skrbeh, da bi se mu ne bila kako nesreča zgodila na gorah. Imel je vselej soboj kakega domačega človeka; v začetku je hodil ž njim Andrej Kumar iz Lehkij h. št. 74., pa ta mož se mu je enkrat hudo zameril: ubil je na potovanji barometer in od tedaj ga nij hotel nič več imeti za popotnega tovaruša. Izbral se je na mestu njega Stefana Humarja z Brega g. št. 24., ki je stoprv pred par leti umrl. Ž njim je Stanič obhodil i premeril vse znamenite vršace karniških i juliških Alp.

Stari Banjškarji Staniča tako-le popisujejo: Bil je „gospod“, bil je zdravnik, bil je kmet, zidar in mizar; za vsak nauk je bil, pa bil je tudi šaljiv; bil je oster pa tudi otročj, dober pa tudi hud, potrpežljiv pa tudi nagle jeze gospod. Nikoli nij bil pri miru, vse je delal, vse skušal, vse uganjal; nobeno delo mu nij bilo preveliko, da bi ga ne bil omagal, nobeno premajhno, da bi se ga ne bil poprijel. Vse, kar je videl i slišal, vse je hotel tudi sam znati, delati, narediti, vse, vse! — Hip časa nij potratil, vedno je imel kaj v rokah, bodi-si še tako malost, vedno je delal. Z vsakim je moral govoriti, bodi-si tudi otrok v srajčici; če nij imel drugega opravka, se je igral i norčije uganjal ž njim. Vsakega je ustavil na potu ter ga kaj popraševal brez razločka na spol, starost ali osobno veljavo — vsi so mu bili enaki. Vse je pregledaval, vse prehodil, na vsako visočino se je splazil, vsako norčijo

*] Primeri uže preje omenjeni Staničev spis: „die Wallfahrt etc.“ str. 8. a. — „Nemški popis tega hodá so mi rajniki gospod Stanig malo pred svojo smertjo poslali,“ pravi dr. Bleiweiss v „Novicah“ l. l. — Ali je bil tiskan ali ne, mi nij znano.

uganjal, a vedel je vse sè svojo šegavostjo osoliti, da se mu je moral vsak smejati.

Kedo se bode čudil, če se je tak mož vtisnil v spomin i srce priprostemu narodu, ki lepo petje, nedolžne šale, prijazno vedenje, sočutje sè svojim žuljavim življenjem i ljubezen do svojega težavnega stanu na visokih gospodih tako močno ljubi i čisla! Ko je bil Stanič spomlad l. 1809. v Ročinj za vikarja odšel, je vsa občina žalovala po njem in še dan danes pripovedujejo stari možje, ka takega gospoda Banjšice še nikoli niso imele, ne preje ne pozneje.

4.

Če je Stanič, kakor smo videli, uže na samotni banjški planoti mej mrtvimi hribovci veselo in zadovoljno živel, kako mu je moralo po tem življenje uga-jati v prijetnem, solnčnem, ob veliki cesti ležečem kraji mej zavedenimi, šegavimi, veselo petje i osoljeno šalo čez vse ljubečimi Ročinjci!

Mej temi poetičnimi ljudmi se je Stanič gibal ka-kor riba v zdravi, bistri vodi. Bili so pa takrat, ko je Stanič v Ročinji vikaroval, tudi časi, v katerih je imel priložnost pokazati, da je pravi mož, ves, kolikor ga je bilo. Vojska, bolezen in silna lakota je ta čas stiskala ubogo ročinjsko faro in v vseh teh nadlogah je bil Stanič svojim Ročinjcem prvi pomočnik. Kaj čuda tedaj, če se je njegov spomin v hvaležnem Ročinji glo-boko ukoreninil in če razmerje mej njim i mej Roči-njei nij bilo samo, dokler je bil ondi vikar, prav prav prijateljsko, nego je tudi še pozneje kot „milostivi gos-pod kanonik“ rad v ta prijazni kraj zahajal in da so Ročinjci še dan danes ponosni na to, da so Staniča kedaj imeli za svojega gospoda. In zakaj bi tudi ne bili? Saj jim nij bil samo dober dušni pastir, nego bil jim je v vseh občinskih zadevah prvi svetovalec, v sadjereji in umuem kmetovanji najboljši voditelj, iz kratka: pravi ljudski učitelj v najširšem pomenu te besede.

Da se tega dobro prepričamo, pogledimo nekoliko njegovo življenje v Ročinji.

Ena prvih skrbij mu je bila, da je v Ročinji šolo osnoval. To pa je bilo takrat toliko teže početje, ker je manjkalo slovenskih šolskih knjig in ker se še te, kar jih je bilo, niso drugod dobivale no v Ljubljani. A Stanič si s tem pomaga, da piše Jos. Wallandu, bogoslovja professorju v Ljubljano, ka naj mu preskrbi za šolarje knjižic, kolikor more. Walland je to rad storil ter tako seznanil in sprijaznil se sè Staničem. Poleg tega pa je tudi v Ročinji svojo tiskarnico odprl in kakor na Banjšicah „Križev pot“, tako tukaj dve drobni knjižici natisnil in mej narod razdelil. (l. 1816.) Prva na 5. straneh obsega cerkveno iz latinskega predstavljeno pesen „Sacris solemniis“, druga pa na 6. straneh „Stabat mater dolorosa;“ obema je pridejana pesen: „Na moje lube šolerje in šolerce“, ktero tukaj ponatisnem:

„S'oč'te enkrat veseliti
 Mor'te zdaj se rad vučiti,
 H' dobrim' nucat to mladost!
 Zdaj je čas tu dobru sjati,
 De bote mogli spravlati
 Enkrat fruge za starost!
 S'cer se bomo zapustili,
 En od drugja se ločili,
 Al moi navk ostan' per vas!
 Srečni vi in jest, ak' bomo
 Dobri šli prot' naš'mu domo,
 Tam Bog razvesseli nass!“*)

Če je bil tudi vsem Ročinjcem dober, bil je vendar otrokom poseben prijatelj ter je tudi zunaj šole veliko občeval ž njimi. In kakor so njemu samemu telesne vaje jako dopale, tako je tudi v družbi z otroki izbiral takošne igre, da so godile telesnemu zdravlju. Nahaja se, žalibog, še dan danes mnogo uplivnih

*) Uže iz te pesni se vidi, ka si je Stanič privoščil več perverske prostosti, nego bi človek želel. No, bilo mu nij za pesen, ampak za petje!

ljudij, katerim se moderno telovadstvo v ljudskih i srednjih šolah zdi nepotrebno, da, celo nespodobno i pregrešno, a bistrovidni Stanič je bil uže pred več no 60. leti drugega menenja. Večkrat po šoli je peljal otroke proti soškemu brodu na travnik; vsak se je moral oborožiti s primerno dolgo palico in zdaj so se začele vaje, prav vojaške. Marširali so najpreje po travniku naprej, nazaj, na desno, na levo, da je bilo veselje; po tem se razdelé v čete in bitev se začne; Stanič je stal v sredi ter komandiral sovražnika i prijatelje. Drugi pot so krstili griček za Palmo, Verono, Mantovo etc. eni so po tem trdnjavo branili, drugi jo naskakovali. Navadno je soboj jemal samokres, da se vojna vendar nij brez strelanja končala. Ali pa je odmeril 3-400 korakov ter potem zakričal: „Kedor bode prvi pri meni, dobi šestico! Tecite!“ Tudi so skakali čez jame i jarke in kedor je najdalje skočil, dobil je malo darilo. Veliki teden je vodil otroke v zvonik reglat, „da so roke vadili.“

Nad Ročinjem ob Soči je znamenje: „Turški križ“; 200 črevljev globoko pod njim se peni šumeča voda; ob znamenju je le za dober črevelj prostora. Tudi sem je včasih otroke pripeljal, navezal enega ali drugega na vrh ter pustil mu lesti okrog znamenja.

Stanič sam nij znal plavati, pa vedel je iz lastne skušnje, koliko je vredno, ako človek zna. Še kot šolar v Celovci je enkrat skoro utouil. Šel se je namreč s prijatelji kopat, toda predaleč zabrede i voda ga izpodnese, da potone. Drzen tovaruš Blaže Potočnik skoči za njim ter ga otme.*) To nevarnost si je Stanič dobro zapomenil in zatorej svoje šolarje v Ročinji skrbno plavati učil; pa, čudno, zbiral je za take vaje samo

*) Slomšek o tej dogodbi piše v „Drobtinicah“ za l. 1848. str. 82. „Še v svoji visoki starosti črez več ko 46 let so rajni Stanič svojiga dobrotnika dobro pomnili, ki jim je življenje ohranil, ter si več let prizadevali, ali njega ali pa njegovih naslednikov okrog Celovca pozvediti; pa ni bilo najti praviga sledu. Kar so njemu v zahvale dar odločili, so pa vbogim dali, ino dopolnili hvaležnosti svoje sveto dolžnost.“

nevarne tomune in globeli v Soči. Se ve, da se otrokom nij moglo nič hudegā zgoditi, ker je vsakemu mehurje privezal ter ga še posebej na vrv dejal.

Tudi o jasnih večerih je zbiral okrog sebe otroke in odrasle, kazal jim zvezde, pravil jim, kolika je ta ali ona, koliko je od zemlje oddaljena in druge enake reči. Tu pa tam je tudi rad pravljice poslušal, še raji pa pravil in časi mu je pri taki priložnosti mej svojimi šolskimi ljubljenci tako dopalo, da niti večerjat nij hotel domov iti, ampak kuharica mu je morala jed tija prinesti, kder je z otroki zboroval.

Da so k takemu učitelju otroci radi v šolo hodili pa tudi ljudje uže v letih (celo oženjeni) se radi brati učili, to je bistro samo po sebi.

Ročinj slovi dan danes zara in mnogega plemenitega i zgodnjega sadja. Tudi v tem obziru gre Staniču prva zasluga, kajti on je sadjerejo v Ročinju začel in visoko povzdignil. Pri Testenikovem seniku je napravil drevesnico ter ondi mlade in stare cepiti učil; vsakih 14 dnij enkrat je peljal šolarje gledat, kedo je lepše cepil.

Kmetom je dajal iz drevesnice plemenita mlada drevesa ter je celo v cerkvi vzpodbujal, da bi mnogo drevja nasadili ter je pridno gojili. Sploh pravijo kmetje, da so bile njegove pridige vse drugačne, nego se slišijo v sedanjem času. Navadno uijhodil na prižnico, ampak opravljal je vse pred altarjem, tudi se v svojem govoru nij strogo držal svetih rečij, ampak prešel je večidel proti koncu na kmetijske ali sploh gospodarske predmete; gospodarje je učil, kako, kedaj in kaj naj sejejo i sadé, gospodinjam je razlagal, kako naj skrbé za domačo živino, kako naj kruh peko in kako naj gojé otroke itd. Po opraviu, posebno po večernicah, pa so zapeli kako novo pesen ter se je učili tako dolgo, da so jo vsi znali. Kako močno je petje ljubil, se vidi tudi iz tega, da se je včasih o mraku fantom pridružil ter ž njimi vred popeval; da, kedar so napravili ples, se je celo sam dva ali trikrat po plesišči zasukal. Da je moralo to veselo vedenje gospodovo pri prostemu ljudstvu posebno dopasti, je naravno, za to

ti pa tudi noben ročinjski i banjški stavec tega ne pozabi povedati.

Večkrat je po polji hodil ter gledal, kako kmetje orjó; če mu kedo nij po volji pluga držal, če je preplitvo, ali pregloboko brazdo rezal, brž je sam poskusil i pokazal, kako se mora orati. — Kar je kedo novega delal, stavil ali zidal, povsod je bil Stanič za mojstra; nobena stavba se nij brez njega začela, nobena brez njega izvršila in, čudno, za vsako delo, za vsako rokodelstvo je imel svoje orodje. Če je bil na Banjšicah zidar in mizar, pridružil je v Ročinji tega rokodelstvoma še kolarijo i kovačijo. Sam si je iztesal voz najpreje na dveh, pozneje na štirih kolesih za svojo rabo, in lastnoročno je ljudem konje koval. Ako je videl Ročinjca, da ima bosega konja, brž ga je ustavil rekoč: „Ti, prijatelj, počakaj vendar, da ti konja podkojem!“ Mej kovanjem mu je pripovedaval, koliko živina bosa trpi, učil ga je ali pa tudi tu i tam po strani z besedo usekal tako, da drugič je gotovo konja podkoval, predno je vikarju prišel pred oči.

Tolmincem pa je izdelal celo umeten voz, v katerem so teleta stojé v Gorico vozili, in sicer brez vsega odškodovanja samo za to, ker se mu je smilila žival, ktero so tido vezali i na vozove metali kakor drva.

Tudi o vojskih silah se je bil izkazal pravega možaka. Ko so se Francozje l. 1813. cesarskim z Goriškega umikali, so most v Kanalu podrli ter tako večidel soške doline od Gorice odrezali. Vlada je imela tisti čas z vojsko toliko opravka, da jej še na misel nij prišlo, ka bi se brigala za svoje „podložne“ gorcjance na Bovškem i Tolminskem. Če so ljudje v teh krajih hoteli most čez Sočo imeti, morali so si ga sami napraviti. Ker bil bil pa lesen most za silo, izdelan po osnovi nekega izvedenca, preveč veljal, skleae Stanič sam to stvar v roke vzeti. A predno je mogel načrt izdelati, moral je vedeti, kako globoka je voda na tistem mestu, kder so hoteli most narediti. Soča pri Kanalu nij samo jako globoka, ampak tudi zelo deroča. Ker čolna nij bilo pri rokah, kaj stori Stanič? Najpreje potegne debelo dolgo vrv čez vodo, potem

izpahne sodu dno na enem koncu ter ga z drago vrvjo priveže na prvo, vzame dolg drog, stopi v svoj problematičen čoln ter se da od brega do brega vleči vedno meré, koliko je Soča globoka.

Na to izdelala načrt in po načrtu nov lesen most, ki je šel par sto korakov više od sedanjega čez Sočo. Pravijo, ka je cele dnove sè sekiro v roci mej delalci stal, je k delu naganjal, pa tudi sam tu pa tam dobro vzdignil ali mahnil.

Kako sprejemen je bil Stanič za dobre nove ideje, se vidi tudi iz tega, da se je hitro poprijel cepljenja koz, ki je bilo sicer uže v prejšnjih časih v orientu znano, ktero je pak stoprv proti koncu pret. stoletja angleški zdravnik Edward Jenner znanstveno zagovarjati in razširjati začel.

Uže na Banjšicah, pravijo, da je Stanič koze cepil, tedaj le malo let pozneje, ko je Jenner ta gotovi pripomoček zoper kužno bolezen v zdravilstvu ne utrdil, ampak stoprv utrjeval; gotovo pa je, da se je posebno v Ročinji za cepljenje ogrel. Primorala ga je v to huda bolezen, ki je po njegovi fari razsajala ter veliko ljudj pomorila, je oslepila ali drugače ohromela, ali pa jim vsaj obraz grdo razpraskala. In ker nij imel pripravnega nožiča, je baje koze stavil — s trnjem. Ta origimelni mož res nij kmalu prišel v zadrego!

Za vojsko i boleznijo je prišla silna lakota. Moča, slava i mraz so od l. 1814. do 1817. pobrali ter uničili vse pridelke po polji in po vinogradih tako, da je posebno po zimi od leta 16. do 17. pa spomlad leta 1817. splošno pomanjkanje in uboštvo nastopilo, da so ljudje travo kuhali in jeli pa gladú mrli.*) Tudi v tej sili je Stanič po očetovsko skrbel za svoje farmane. Vsak teden enkrat je povabil uboge cele fare na kosilo, da so se vsaj takrat nakosili. Preskrbel pa je dela in

*) Staničeve občutke o tej grozni lakoti nam najlepše slika molitev, ktero je sam zložil in v tem času v ročinjski cerkvi s krščeniki molil. Začinja se: „Oče, sila nas mori! Otroci ino stair od lakote konec jemljejo. Vsi skorej obupani ne moremo ne delati ne moliti“ etc. Glej Drobtinice l. 1848. str. 85.

ž njim kruha v tem strašnem času ne samo Ročinjcem, nego vsem bližnjim vasem s tem, da je o tej splošnji lakoti sestavil poročilo do vlade, v katerem je z ognjeno besedo popisal revščino po soški doli ter jo na posled prosil, da naj s tem pripravi stradajočim kaj zaslužka, da začne v Kanalu čez Sočo velik zidan most delati. In dasiravno je vedel, ali pa baš za tega delj ker je vedel, da bode njegovo poročilo prišlo cesarju v roke, vendar je sklenil prošnjo z originalnimi pa možatimi besedami:

„Uns drückt Not,
 Franz, gib Brod!
 Sonst, o Gott!
 Schneller Tod!“

Cesar je njegovo prošnjo uslišal in zapovedal, da naj se začne (sedanji) kanalski most delati; tako so se stradajočim težave vsaj nekoliko olajšale. Ko Stanič spomlad l. 1817. na polji najde prvi klas, ga prinese v cerkev, ogovori zbrane s primernim govorom, potem ga vtakne v monštranico ter dá ž njo blagoslov. Nobeno oko nij ostalo suho.

Tudi zaradi njegovega privatnega življenja Staniča stari Ročinjci zelo hvalijo. Posebne prijaznosti z nobenim nij imel, vsi so mu bili enaki, tudi v nobeno hišo nij zahajal, stopil je čez tuj prag samo tedaj, če ga je klicala dolžnost. V svoji hiši je bil dober gospodar ter velik prijatelj lepega reda. Imel je svojo kmetijo in mnogo živine, pa je še tuje zemlje vzel v najem. Gostij nij dajal nikoli nobenih; kedor ga je obiskal, temu je dobro postregel, toda k sebi gospode nij vabil. In kakor sam nikedar nij miroval, tako so morali tudi vsi okrog njega vedno delati. Njegova pridna kuharica Nani (pripeljal jo je bil iz Solnega grada soboj) je večkrat tožila, kako je gospod tenek in neutrudljiv pri vsakem delu.

Zidanje kaplanijskega in šolskega poslopja je bilo zadnje delo njegovo v Ročinji, Ponudi se mu namreč prilika, da kupi hišo na majhen denar: ker pa nij bila za rabo, vso prezida. Še dan danes se bere dna

vežnimi vrati napis: „Vicariatus et vicariani cooperatori et scholae posuere. 1819.“

5.

10. januarja 1819. je bil v Ljubljani za „gradiščanskega“ (goriškega) škofa posvečen bogoslovja prof. Jos. Walland, Gorenjec, s katerim je bil Stanič uže več let dober znanec, ker je po njegovi prijaznosti slovenske šolske knjige iz Ljubljane za ročinjsko šolo prejemal.*) Walland je blagega, delalnega Staniča dobro poznal ter ga torej precej prvo leto svojega škofovanja v Gorico za kanonika poklical in ker je bil Stanič zaradi svojega vrlega vedenja ob lakoti 1816—17. in sploh zaradi svojega mnogostranskega, uplivnega in sadunosnega delovanja, tudi pri vladi na dobrem glasu, je cesar Franc I. to imenovanje tudi rad odobril. Velika je bila žalost pri Ročinjcih, ko so bili izvedeli, da zgubé svojega vikarja; vendar je je tolažila vsaj misel, ka je njih obljubljeni gospod sedaj posajen na posebno častno mesto. Pa tudi Staniču samemu to premeščenje nij bilo malo zadoščenje, kajti nekoliko časa popreje je prosil za kanalsko faro, pa so mu jo odrekli. To pa nij žalilo samo Staniča, nego tudi vse Ročinjce, ki se tako radi s Kanalci skušajo i tekmajo.

*) Da se je Walland „gradiščanskega“ škofa imenoval, izvira od tod: Kakor je znano, je Benedikt. XIV. s pismom „Injuncta nobis“ 6. julija 1751. iz oglejskega patrijarhata ustanovil videmsko i goriško nadškofijo. Drugi goriški nadškof, grof Edling, se je pa cesarja Jožefa II. svobodoljubnim prenaresbam tako ustavljal, da ga je car l. 1784. sè stolice pregnal in ljubljanskemu škofu Herbersteinu nadškofijsko dostojanstvo podelil; Gorica je ostala 4 leta brez škofa. Stoprv l. 1788. sta se cesar i papež tako pogodila, da je bil za goriškega škofa izbran grof Inzagi, ki se pa, ker je bil grof Edling še živ, nij imenoval goriški, ampak gradiščanski škof. Ta naslov je prešel tudi na Inzagi-jevega naslednika Wallanda, kateremu je bilo na posled 3. avg. 1830. nadškofijsko dostojanstvo spet povrneno. Gl. Fr. Blažič: Kratka povestnica goriške nadškofije. V Celovci 1853. St. 66. i dr.

Te čute je Stanič tudi v svojem cerkvenem govoru, s katerim se je od Ročinja slovil, prav dobro izrazil rekoč: „Poglejte, ljubi moji Ročinjci, Kanalci niso hoteli, da bi bil Vaš vikar njih čestiti gospod fajmošter, a zdaj sem postal celo milostljivi gospod kanonik!“ To so bile vsem iz srca vzete besede; vsak Ročinjec je bil ponosen na svojega gospoda.

Pa tudi Stanič se je svojega Ročinja rad spominjal, dokler je bil živ. Pred svojo preselitvijo v Gorico nij mogel ročinjske šole popolnem dozidati i njegova pohištva dovršiti. Kaj stori? Ko pride v Gorico, lastnoročno steše in ogladi pod, ga naloži na voz ter sam pripelje v Ročinj, kder ga po tem v šoli tudi sam vloži.

Stanič tudi kot kanonik svojih starih navad, svojega zmernega življenja, svojega možatega značaja nij premenil, svoje neumorne pridnosti, svoje vsestranske delalnosti nij opustil, svoje plemenite navdušenosti za blage ideje, svojega otročjega veselja do lepe prirode, svoje dejanske ljubezni do trpečega bližnjega in celo do zanemarjenę živali nij zgubil. Kakoršnega smo poznali kot kaplana na Banjšicah in kot vikarja v Ročinji, takega najdemo tudi sedaj, ko nosi rudeče nogovice, dragoceno verižico okoli vratu in zlat križec na prsih. Zadostuj torej, če povem o njem nekoliko značajnih črt iz mnovega števila onih, ki se še dan danes pripovedujejo po Gorici o tem moži stare korenine.

Tudi kot kanonik si nij nikoli privoščil belega kruha, češ, da mu ržen bolje tekne, da je zdravejši in ima več redečih snovij v sebi.

Črevlji goriški mu niso bili po volji, kajti bili so mu prelehki, pregospodski. V Kanalu so delali boljše, trdnejše, ondi je imel svojega črevljarja.

Telesnih vaj tudi sedaj nij zanemarjal. V mizarstvu je bil pravi mojster, a to mu še nij zadostovalo, šel je večkrat na dvorišče drva cepit. Stanoval je prva leta v šolskih ulicah poleg gimnazije h. št. 429. Šolarskim paglovcem je suhi dolgi kanonik z rudečimi očmi moral posebno dopasti, kedar je drva klal, kajti večkrat so ga na dvorišči iz šole gredé poiskali ter

ga nadlegovali, da se jih je komaj odkrižal. Včasih se mu je pa pri tem poslu tudi kaka prav smešna prigodila. Enkrat pridejo trije tuji gospodje ter ga najdejo pri njegovem delu na dvorišči v domači obleki. Ker ga niso poznali, ga vprašajo, če stanuje kanonik Stanič v tej hiši.

„Da!“ pravi Stanič, „precej ga pokličem.“ Vstane ter pelje gospode v hišo, vrhu stopnic jim pa reče, da naj nekoliko časa potrpe. Sam gre v sobo, obuje rudeče nogovice, obesi zlat križ na prsi, se pokrije s svojim širokim klobukom ter tako napravljen odpre vrata in se vstopi pred omenjene tri gospode z besedami: „Hier ist der Stanič!“ Tuji se šali originelnega moža niso mogli dosta načuditi i nasmijati. *)

Pripetilo se je pak tudi, da ga je mej delom zasačil čas, ko se je uže v cerkev mudilo. Hitro se obleče ter široko i naglo koraka čez Travnik i Raštel proti stolni cerkvi. A čudno se mu zdi, zakaj se vsak, kedor za sreča, ustavi i gleda. Ko mu je na posled tega ustavljanja i gledanja vendar uže preveč, tudi sam postoji in, ker vidi, da se vsi muzajo le njemu in da so vseh oči le v njega obrnene, se začne še nam ogledovati. In kaj opazi? V naglici je pozabši samo eno rudečo nogovico obul, tako da je sedaj na eni nogi z rudečo, na drugi pa z belo v cerkev hitel.

Perilo je sam na Sočo prat vozil. Naložil je namreč na svoj voz perilo i perico pa samega sebe in hajde, na vodo!

Primeri se enkrat, da, ko brzo čez Travnik hiti,

*) Gospod prof. Baudouin je bil toko prijazen, da mi je izročil v porabo sledečo skoro enako anekdoto, ktero mu je poslala rodoljubna gospica Katinka Staničeva v kanalskem dijalektu:

„Še njeki od V. Staniča, ke ne nejdem v „Soče“: Keder je bil ne Benjšceh ze koplana, ga j enkrť pršu objesket n mož 'n ga nij nejdu doma. Keder je bil te kmet ze n streljaj od faruža, je sreču nega moža, ke j nesu steljo ze žvino, da j poprašu: „Dvo vje, čje je „gospuod“, ke ga ni doma.“ Te k' j nesu steljo moj, odgovoru: „Prej ko j pet minutu, bo doma „gespuod“, - ze tuo, ki bil on, ke nesu steljo, „gespuod.“

se mu dolga sukaja na žrebelj natakue, ki je iz zida molil, in hudo raztrga. Stanič stopi domov, vzame kládivo, pride spet na Travnik ter meni nič tebi nič hudobni žrebelj v zid zabije ne brigaje se za radovedne obraze, ki so se hitro okoli njega zbrali, češ, sedaj ne bodeš nobenemu več obleke strgal.

Kedó iz teh črt ne izpozna bivšega banjškega kaplana i ročinjskega vikarja Staniča?

A pravo Staničevo delovanje se v Gorici začne tedaj, ko je bil l. 1828. za višega šolskega nadzornika imenovan, po tem ko je bil v Gorici osnoval družbo zoper trpinčenje živalij in ko je bil ustanovil sedanjo gluho nemico.

Da je bil človek kakor Stanič za šolo kar nalašč ustvarjen, to je jasno samo po sebi. Pravo so torej zadeli, ko so ga bili l. 1828. naredili za *višega šolskega nadzornika*. Nadzoroval pa nij samo učiteljev, ogledaval nij samo šol, nego prav očetovski je skrbel tudi za učence, katerim je pisal pesni, katekizem in druge knjižice. Ljubezen do mladine, pa skrb, da bi se kaj dobrega i lepega naučila, naredila ga je za pridnega pisatelja, neutrudljivega bukvoveza in pravega trgovca sè slovenskimi knjigami. I baš v zadnjem oziru se mi zdi Staničeva vse obsegajoča delalnost za goriške Slovence neizmerno znamenita i plodunosna.

V Gorici takrat nihče nij prodajal slovenskih knjig; vsled tega so bili izobraženi pa tudi kmetje popolnoma zanemarjeni gledé slovenskih spisov; tudi če se je v Ljubljani kaj tiskalo slovenskega, nikomur na Goriškem nij pred oči prišlo. Stanič pa je v svojem stanovanji odprl bogato zalogo slovenskih knjig. Pošiljal je po deželi imenike vseh knjig, ktere so se pri njem dobivale ter vabil svoje znance i prijatelje, da bi je kupovali, ali sicer mej preprost narod širili. Veliko knjig je tudi zastonj m. j. šolarje, Kanalce i Ročinjce razdelil. Prišel mi je v roke katalog, v katerem Stanič prav kakor navadni knjigotržec naznanja občinstvu, ktere knjige prodaja i po čem. Ta katalog je prav zanimiv, kajti vidi se iz njega, da so se pri njem dobivale vse slovenske knjige, kar se jih je od Vodnikovih

časov (ali bolje od l. 1810.) pa do l. 1840. po Goriškem, Kranjskem, Štajerskem i Koroškem natisnilo. Poleg Baragove „dušne paše“ i Slomškovega „devišta“ prodaja Linhartovega „Matijčka“ i Preširnov „Krst pri Savici (za 22 kr.!), poleg Vodnikove pismenosti i Metelkove slovnice Smoletovega „varuha“ i Korytkovo zbirko slovenskih narodnih pesnj, mej katerimi je marsikatera ne samo okrogla, ampak celo prav robata. Zastopano je v njegovi zbirki vse cerkveno slovensko slovstvo, posebno pa povesti iz Metelkove šole. Kakor se tedaj vidi, Stanič nij delal razločka mej knjigami, dosta mu je bilo, da je bila knjiga slovenska, pa jo je prodajal i širil po Goriškem.

Kako ga je zanimalo vsako vrlo novo početje v slovenskem slovstvu, vidimo posebno iz dveh slučajev. Ko je bil Metelko l. 1825. izdal svojo slovnico ter z novimi črkami mej Slovenci vzbudil hudo nasprotovanje, brzo se oglasi tudi Stanič. „Povedati Vam moram, da mi oblika novih črk, malo da ne vseh, nij všeč“ - piše slovničarju iz Gorice 12. sept. 1825.*)

Ko začne kranjska kmetijska družba l. 1843. izdavat „Novice“, se Stanič naroči na 50 iztisov (!!), ktere po tem po kmetih pošilja i širi mej kmeti i gospodo.

Iz tega se jasno vidi, koliko je Stanič na Goriškem slovenstvu koristil. On je brez ugovora pričetnik vsega narodnega življenja i gibanja v naši deželi, za to se slovenski liberalec i klerikalec lahko združita, kedar gre čestiti spomin tako vrlega moža.

Pa oglejmo si ga še od druge strani!

Opomnil sem bil uže enkrat, kako sprejemen je bil Stanič za blage nove idje. Ta črta njegovega lepšega značaja se je spet prav krasno pokazala tedaj, ko je bil l. 1845. v Gorici osnoval družbo zoper trpinčenje živalij.

Taka društva zoper brezumno, brezsrčno i nepotrebno trpinčenje nedolžnih živalij so se začela snovati na Angleškem v začetka tekočega stoletja. Njih na-

*) Marn: Metelko, str. 29.

mera je bila nevedno ljudstvo podučevati, kako se ima vesti proti potrebnim i dobrotnim živalim, pa tudi v zvezi z državne oblasti kaznovati tiste suroveže, ki sè živino nečloveški ravnajo. Nemci so Angleže kmalu posnemali. Posebno lepo pa se je vélo i veliko je koristilo v tej zadevi monakovsko društvo, osnovano l. 1842. Stanič je uže v ročinjskem klanci večkrat ljudi ostro karal, če so uprežno živino preobkladali ter neusmiljeno bili. Naravno tedaj, da je osnovo takih društev vesel pozdravil ter ja tudi pri nas ustanoviti poskušal.

S pismom od 21. febr. 1845. pristopi kot družabnik k monakovski družbi, ktera mu 4. marcija s posebnim listom odgovori. Piše mu mej drugim to-le:*)

„Prečestiti gospod! Prejeli smo včeraj z velikim veseljem Vaše pismo, polno lepega sedržaja, pa tudi priloženih 30 goldinarjev, za ktere se Vam prav lepo zahvalimo. Z ueizrečenim veseljem Vas za uda naše družbe sprejmemo. Bog daj, da bi veliko takih plemenitih i blagosrčnih družabnikov pridobili. Pošljemo Vam tukaj 300 iztisov knjige, ktero je naša družba pod naslovom „Dolžnosti do živalij“ na svitlo dala i priložimo tudi drugih spisov, kolikor jih še oddati moremo. Posebno nas pa veseli, da je — kakor nam pišete, — viša gospodska pismo naše družbe Vašemu prečestitemu nadškofijskemu redništvu naznanila in pa, da Vi izpiske iz njega celo v slovenskem ljubljanskem časopisu (v Novicah) ponatisniti želte Prav živo želimo, da bi se Vaš namen tudi v Vaših krajih osnovati družbo zoper trpinčenje živalij, po sreči izvršil; kar nas tiče, Vam bomo srčnoradi vse na svitlo dane spise pošiljati, kakor je svojim podružnicam na Bavar-skem delimo.“ i.t.d.

Pa res Stanič nij miroval, dokler nij takega društva osnoval v Gorici, prvega enake vrste v celi Avstriji. Iz poročila, ktero je Stanič 6 sept. 1846. razglasil, se vidi, ka se je društvo ustanovilo 14. febr. 1846. ter

*) Miloserčnost do žival. Na svitlo dala e. k. kranjska kme-tijska družba. V Ljubljani 1846. Str. 65.

do jeseni imelo uže preko 1000 družabnikov. Dohodkov je imelo do takrat 651 fl., stroškov 1060 fl., tedaj deficita čez 400 fl. Izdalo je precej prvo leto tri knjižice v slovenskem, nemškem in italijanskem jeziku ter razdelilo je v več no 10.000 iztisih mej priprosto ljudstvo, posebno mej mladino. Slovenski knjižici se pravi: „Kratke povesti s podobami“. Prestavil jo je z nemškega najbrže Stanič sam. Nemško izvrstno knjigo: „Der Verein gegen die Thierquälerei“ se spisal glasoviti Kranjec iz Radolice phil. dr. Anton Fuster, takrat profesor verouka v Gorici, l. 1848. eden glavnih voditeljev v dunajski prekuciji, za tega delj in contumaciam na smrt obsojen, a sedaj razpop i privatni učitelj modernih jezikov v prognanstvu živeč v Philadelphiji v severni Ameriki. Dasi pomiloščen pred par leti se vendar v Avstriji neče vrniti. Stanič je bil podpredsednik i duša vsega društva.

Kako usmiljen do živalij je bil Stanič, vidimo iz več vzgledov. Le dva naj povem.

Enkrat nekedo v Raštelu nij mogel izpeljati težkega voza, sè senom naloženega. Neusmiljeno je udrihal po volih. Stanič baš iz cerkve mimo pride, najpreje voznika hudo ozmirja, potem pa se meni nič tebi nič upre z vso močjo v voz ter poriva, da ga je živina mogla izpeljati. — Večkrat se je holil sprehajat po solkanski cesti. Eukrat se primeri, da dobode neusmiljenika, ki je svoje konje preobložil ter je surovo i nečloveško pretepaval. Stanič pokliče stražo te ga ukaže pri tej priči zapreti. Tako je tudi znano, da je nad Solkanom pod Sveto goro dal narediti korito i korec, da so lahko vozniki svojo upehano živino napajali.

Mož, ki je imel do živali toliko srca, gotovo nij mogel biti brez čuta za trpeče človeštvo. Kedo pa je človeške pomoči huje potreben nego one nesrečne sirote, katerim je stvarnik odrekel tisti plemeniti dar, s katerim človek izraža svoje misli, čute pa želje i kateri človeka povzdiga nad vsa pozemeljska bitja — gluho nemi! Vse svoje moči i velk del svojega premoženja je proti koncu svojega živjenja Stanič posvečil tem nesrečnikom ter nij miroval preje, dokler jim nij

osnoval v Gorici zavetja, kder jim je mogoče vsaj deloma rešiti se svojega prokletstva ter prisvojiti si vsaj nekoliko človeške omike.

Čujmo, kako nam Stanič ustanovitev goriške gluhonemice sam popisuje:*)

„Bilo je meseca avgusta 1836., ko je sl. deželna vlada nekaj zvezkov knjige imenovane: *Versinnlichte Denk- und Sprachlehre* (spisal jo je prof. Hermann Czech) poslala konsistoriju s tem nalogom, da naj poskuša dobiti nekoliko zmožnejih mlajših duhovnov, ki bi bili voljni lotiti se podučevanja gluhonemih. Čital sem predgovor v omenjeni knjigi i proti njegovemu koncu je ubogih sirot usmiljeni oče užgal v mojih prsah ogenj, ki me je pretresel in kateri, ako bog da, bode stoprv z mojim življenjem v meni ugasnil. Dotične besede se glase: „Človeških osod vsemogočni vladar, brez čigar volje se za človeštvo nič velikega i dobrega zgoditi ne more, vdihni vladam, v izpeljavo njegovih namer na zemlji osnovanim, trdno voljo, da bi vsem gluhonemim v dosego tistega namena, za kterega so ustvarjeni in z vsemi sposobnostimi obdarovani, podelile potrebno pomoč; da bi jim izkazale neprecenljivo dobroto krščanske, versko-nravne omike, do katere imajo kot ljudje in kot udje krščanske cerkve pa človeške družbe neizpodbijano pravico; da bi s tem velikim delom pravičnosti in usmiljenja proti takim nedolžnim, več tisoč let svojega odrešenja čakajočim nesreč-

*) Primeri Staničev prezanimiv spis: *die Wallfahrt der Taubstummen auf den heil. Berg bei Görz am 21. Juni 1844.* — Po tem: *Gefühle einiger Taubstummen, vorgetragen bei Gelegenheit der am 9. September 1843. abgehaltenen Prüfung derselben.* — *Brevi cenni storici sopra l'istituto dei sordo-muti per il Litorale in Gorizia dalla sua origine sino al tempo presente cioè dall'anno 1840 — settembre 1856.* — Nadškofjskega konsistorija okrožnici od 21. maja 1839. št. 556[55 in od 1. avgusta 1839. št. 786[90. Na obeh je poleg nadškofa Lušina podpisan tudi Stanič. — *Breve relazione sull'origine e sullo stato presente dell'istituto dei sordomuti per il Litorale in Gorizia, 1843.*

nikom oprostile človeštvo velike sramote, ka mora bitja svojega rodu v živinskem stanu gledati!“

„Te besede so me vznemirile; sramoval sem se svoje popolne nevednosti gledé teh nesrečnikov i vest me je toliko huje pekla, ker sem imel za svojega prejšnjega pastirovanja, sicer uže odrastlega, gluhonemega pod soboj. Ogenj v mojih prsih me pa nij samo pekel, nego gnal me je do dejanja. Govoril sem gledé omenjenih mladih duhovnov z nekim profesorjem bogoslovja. Le malo malo se jih je oglasilo. Za to je bilo treba vse dekanate goriške nadškofije o tej zadevi opomeniti ter jim več v tem času nakupljenih iztisov omenjene knjige priporočiti, da bi jo duhovni bra'i ter se po njej ravnali. Res se je oglasilo več dekanij, ki so prosile v ta namen Czechove knjige. Pa, kako prazne so človeške nadeje! Duhovni so se skoro gotovo ustrašili hieroglyphom podobnih znamenj na 42. i 43. strani, zdela so se jim preteška, da bi se jih mogli naučiti i zatorej so vrnili knjige niti dotaknivši se jih!“

„Vendar prisijalo je po grdem vremenu tudi solnce, ko mi je kmalo po tem omenjeni gospod profesor povedal, da se preprost učitelj v spodnjih razredih tukajšnje normalke (g. Anton Pagon), dasiravno ne pozna Czecheve knjige, uže dalje časa prav srečno peča s podučevanjem gluhonemih. Kmalo sem se prepričal o tem. Konec šotskega leta smo imeli malo izkušnja. Ta izkušnja l. 1837., pri kateri se je zbralo mnogo odličnih gostov, je uže vsled svoje novosti več pokazala, nego so vsi pričakovali. Veselje, katero je z obraza sicer zanemarjenih gluhonemih odsevalo, njih trud, da bi svoje misli z besedami izrazili, izvabila štá iz marsikaterrega očesa navzočih skrivno solzo pomilovanja i radosti! Kedor je bil navzočen, je gotovo čutil željo, da bi se za tako zapuščene sirote kar je mogoče storilo.“

„Konsistorij je na to v bodoči pomladi razposlal tiskano okrožnico, v kateri je poudarjal, da je dušnih pastirjev dolžnost, skrbeti za izobraževanje i podučevanje gluhonemih. Ker je v tem tudi ljudski učitelj v Kanalu (g. Val. Toman) tri gluhoneme dečke podu-

čevati začel, osnovali smo l. 1838. spet izkušnjo, h kateri je tudi kanalski učitelj svoje tri učence pripeljal. Tudi ta je vse navzočne prijetno osupnila. “

„Zdaj je bil skrajni čas vse moči napeti, da bi se v Gorici osnovala redna šola za gluho neme. Konsistorij je razdelil konec šolskega leta 1838. prav veliko tiskanih okrožnic po vsem Primorju pa tudi po bližnjih škofijah s pr šajo, ka naj č. duhovščina in vsi blagi človekoljubi podpisujejo in zbirajo denarne doneske v ta namen. Samo v eni (krški) škofiji je to povabilo palo na rodovitno zemljo. Tolažilo nas je pa to, da so se z darovi veči del duhovščine goriške nadškofije in pa okrajni komisarijati v goriškem okrogu, ki so mladi institut tudi sè živežem preskrbovali, prav posebno odlikovali. Velikodušnih je bilo tudi več dostojanstvenikov, uradnikov, meščanov in judovska občina v Gorici. Slavna borsa v Trstu, nekateri župani, duhovni i posvetni, po tem duhovni tržaške, poreške i krške škofije i posebno nekateri okrajni komisarijati isterskega okroga so se izkazali v svoji dobroti. Celo c. k. polk princ Leopold i c. kr. mejni stražniki so kaj malega pripomogli.“

Iz teh Staničevih besed se bistro vidi, da prav on je edini pravi začetnik goriške gluho neme in da njemu pred vsim moramo hvaležni biti za velike blagodarov, izvirajoče trpečemu človeštvu iz te plemenite ustanove. Se ve, da o tem molči, kar je on dal i pomagal, da se je gluho neme odprla; in vendar je on poleg škofa Lušina največ podaril zavodu, namreč precej prvo leto 500 gl., pa obljubil je še vsako leto dajati po 25 gl. Tudi v svoji oporoki ga nij pozabil. — Koliko pa je vreden njegov neumoren trud, da bi osnoval, povzdignil i razširil ta prekornostni zavod!

22. aprila 1840. je bil v Gorici občni zbor vseh dobrotnikov in ustanovnikov novega zavoda. Predsedoval mu je c. kr. namestništveni svetovalec okrajni glavar Venceslav conte de Gleisbach. Izvolil se je bil posebni odbor, kteremu se je izročila skrb za novo osnovano gluho neme. Predsednik mu je bil izbran

nadškof Fr. X. Lušin. Odborniki: Conte de Gleisbach, Avguštin baron Codelli, kanonika Stanič pa Budin, profesorja Mozetič pa Kafol, (Caffou) Dr. Savio, Jos. della Bona, Janez Budal. Za tajnika je bil izvo'jen Dr. Močnik. Kmalu po tem sta namesto d.ra Savia i Kafola stopila v odbor advokat Colugnati i župan Bujatti. Prva skrb je bila novo izvoljenemu odboru najeti posebno hišo za šolo, preskrbeti jej plačanega učitelja ter nabirati in oskrbovati gluhoneme. Ker je vse to stalo mnogo denarja in se niso mogli na dalje vsi stroški z dobrovoljnimi doneski pokrivati, se je odbor v družbi s konsistorijem obrnil do cesarja Ferdinanda I. ter ga prosil podpore. Cesar je odločil v začetku l. 1842., da se ima zavodu vsako l. 2150 gl. državne podpore dajati. Zdaj se nij bilo bati, da bi gluhonemica kedaj prenehala; na veliko veselje Staničevo jej je bil zagotovljen obstanek!

Večidel svojega življenja je zdaj Stanič prebil mej glohonemimi; njim je posvečil vso svojo očetovsko skrb, mej temi mladimi sirotami je tako rekoč sam omladil. Kedor hoče poznati njegovo prav otročje-priprosto srce, ta čitaj uže zgoraj omenjeni spis, v katerem Stanič pripoveduje, kako je z gluhonemimi dečki i deklicami romal na Sv. goro 24. junija 1844. Človek čitaje ta popis se nehoté večkrat na tihem poprašuje, če je res mogoče, da je 70letni Stanič tak otrok mej otroki. Milo je pa tudi čitati, kako se trudi, da bi gluhonemim napravil kako nedolžno veselje. En popoldan je pelje na sprehod v St. Maver, ž njimi leta, ž njimi se igra. Drugi pot je vzbudi zjutraj zgodaj ob 2. uri ter s celo karavano vzpleza na hrib nad Podgoro, kder jo pogosti s kuhanim vinom. Vračaje se zavije ž njimi v Krojini pod obokani most ter ondi na veliko veselje gluhonemih strelja sè samokresom. Na večer pred kresom je pelje na Kostanjevico, kder izpušča rakete. Kaj pa celo, ko gre ž njimi na Sv. goro! To je veselje in igranje, plezanje i skakanje! Stanič svojim 70. letom vkljub zleze na star oreh, fantje za njim. Začno se po vejah gujati. To je dopalo tudi deklicam, ki prihite ter se spodaj na veje pobesijo. Sicer je

marsikedo na tla telebnil, pa razen neznatne škode je moral prebiti še posmehovanje svojih tovarušev.

Vendar se možu tudi mlo stori, ko ogleduje gorskih velikanov sive vrhove, katere je v svojih mladih i moških letih prehočil. Spomin na te srečne čase se mu nehote vriva v srce. In kako bi tudi ne? Saj nij bilo gore, na kateri bi on ne bil stal; celo svoj god je najraje praznoval na vrhu gore sv. Valentina, zdaj so mu pa noge od starosti uže trde i teške. Predno se loči od Sv. gore, hoče užiti še enkrat prekrasni razgled. Popiši nam ga sam!

„Obračale so se moje oči pred vsim proti severju tija proti geri Clapsavonu v Karniji mej Tolmezzom i Piavo, na kateri sem bil pred več leti; oziral sem se tija na bovške gore, kder sem z večnim snegom pokritemu Prestrelniku i majestetičnemu Mangartu večkrat stopil na teme; gledal sem tija proti 6000' visokemu ljubemu Krnu, proti Kuku, Jalovniku i Hladniku, na katerih sem tudi bil ter vse z barometrom premeril. Posebno pa je vleklo moje oči tija proti sivemu očaku Triglavu, na katerega sem 21. septembra 1808. priplezal ter ga prvi z barometrom meril in opazoval. Bliže se mi bile ročinjske gore, kder sem 10½ leta 2000 duš pasel; kar pod nogami pa mi je ležala banjška kaplanija, kder sem pod slabo slamnato streho 6 let i pol v dušnega pastištva novicijatu živel.“

To je bila „otožna pesen samca strnada“, zadnje slovo od tako priljubljenih mu krajev. Kmalu po tem je mislil oddati svoje nadzorništvo, ker mu je presegalo ter svoje zadnje dni preživeti v sredi svojih mladih gluhonemih ljubljencev. Toda le kratek čas mu je trajalo njegove največe veselje. Prevzdignil se je v vrtu gluhonemih, ko je hotel težak kamen prevaliti. Hude bolečine v križi ga vržejo na posteljo, s katere nij več vstal. Ohraail je popolno zavest do zadnjega trenutka. Moleč zadnje molitve se prime za žilo na roki, šteje udarce ter čuti, da se mu življenje izteka. „Ravno zdaj umrjem!“ pravi, vzdihne i — po njem je bilo.

Umril je 29. aprila 1847. ob 11. uri predpoludne v nunskih ulicah h. šte. 369. (v Catinelli-jevi hiši). Pogreb je bil 1. maja. Pokopali so ga na desni strani mirodvora, poleg zidu, ravno kapeli nasproti. Neznatna plošča iz črnega marmorja nam znani kraj, kder počiva njegovo truplo. Na njej se bere nadpis:

„VALENTINO STANIG

„*ex Bodres, Goritiae inter dignitates capituli ecclesiae archiepiscop. metropolitanae scholastico, institutionis elementaris inspectori supremo, 29. april. 1847. anno 73. mortuo, viro industria, frugalitate, liberalitate praestanti paedagogium surdorum auctori, patrono suo deplorato posuit.*“

To je:

Valentinu Staniču,

„*Bodrežanu, mej kapiteljskimi dostojniki goriške nadškofijske prvostolice skolastiku, ljudskih šol višemu nadzorniku, 29. aprila 1847. v 73. letu umrlemu, možu v delalnosti, zmernosti, radodarnosti odličnemu je postavila ta spomenik gluhonemica žalujoča po svojem ustanovniku i zavetniku.*“

6.

G. dr. Lavrič je bil tako prijazen, da je mej staro zaprašeno šaro tukajšnjega c. kr. okrožnega sodišča poiskal vsō zapuščinsko obravnavo po umrlem Staniču, iz katere posnamem tukaj nekoliko dat.

Stanič je naredil testament 14. aprila 1844., kteremu pa je dostavil dva kodicila, enega še tisti dan, drugega pak 27. aprila 1847. ob 8 $\frac{1}{2}$ zvečer. V teh je oporoško razložil, deloma pa spremenil. — Čistega premoženje je zapustil 11.960 fl. 29 kr.

V 4. točki svoje oporoške pravi, da, ker je izdajal uže čez 5000 gl. stolni cerkvi, zavodoma gluhonemih in ubogih pa stipendijskemu zakladu v Gorici, po tem šoli i cerkvi v Kanalu, za to jim ne zapusti nič več. *)

*) Ustanovil je bil namreč stipendij za dijake rojene v kanalski fari; poleg tega je pa tudi zapustil kapital, iz katerega obrestij se še dan danes kanalskim i ročinjskim ubogim učencem ku-

V 5. točki zapušča vse knjige — le kranjskih ne — farni cerkvi v Kanalu s tem namenom, da bi se ondi osnovala farna knjižnica po želji c. kr. gubernija. Svojo nemško šolsko pesmarico (Normalschulgesangsbücher) je zapustil goriškim učencem vsakemu po en iztis.

Dalje voli zlahti legatate vsake vrste. Sub *m.* imenuje za glavnega dediča svojega prebratranca (Grossneffe) Antona Staniča, sina Petra, svojega bratranca, ki je sin Staničevega brata Tomaža h. št. 19. v Bodreži pri Kanalu. Temu dediču je substituiral njegovo sestro Teresijo.

Ker pa je pozneje sprevidel, da ima več premoženja, nego je mislil in ker je uže preje veliko za svojo rojstno hišo denarja potrosil,*) zapustil je v drugem kodicilu še 2000 fl. zavodu gluhonemih pa društvu zoper trpinčenje živalij in sicer vsakemu polovico tega zneska; vihu tega pa v tem kodicilu voli gluhonemici tudi vse različno orodje, nekaj pohištva in mnogo manjših rečij. Tudi svoje pridne gospodinje (Nani) nij pozabil.

Stanič je bil velik, koščen, suh, močan mož; glavo je nosil malo naprej nagneno; čelo je imel visoko, obraz podolgast, nos šiljast pa rudeče oči. Padel je bil namreč še kot otrok na domačem ognjišči v ogenj in od tedaj so mu ostale krvave trepalnice, „tako da ga je bilo strašno pogledati.“ Govoril je na glas i zelo trdo. Od nekedaj je bil velik prijatelj peš-koraka, hodil je široko; v hoji in sploh pri delu, ki zahteva trdno telesno konstitucijo, ga nij kmalu kedó prekosil. Vzdignil i nesel je več, nego marsikateri težak. Bolan nikoli v svojem življenji nij bil, pač pa je večkrat tožil,

puje vsa šolska priprava, knjige, papir, peresa, črnilo itd. Primeri „Slovenski Narod“ l. 1868. št. 91, kder je natisnen govor tedanjega g. podružnika Jan. Wolfa, kakor ga je govoril pri besedi v kanalski čitalnici 25. okt. 1868.

*) Tako je mej drugim na svojem rojstnem domu sezidal podi velik hlev, na katerem se še dan danes čita nadpis: „Thom: et Va': Scholast: Stanig frat: reaedificaverunt. Anno 1836.“ Vse zidanje je Stanič sam vodil i nadzoroval. Spal je doma — na slami ter vso noč prepeval — „kranjske pesni.“

da ga tišči želodec, toda odleglo mu je, če se je spotil, za tega delj jè bil velik prijatelj vsem telesnim vajam. Po Goriškem se po gostem vidi njegova podoba, kakor jo je naslikal monakovski malar Gail l. 1846. v Gorici.

O njegovem značaju sem povedal uže toliko zanimivih črtic, da ima gotovo vsak pazen čitatelj tega poštenjaka stare korenine živo pred očmi. Glavne poteze njegovega značaja so: Bil je priden i delalen kakor bučela, pa tudi nikogar brez dela poleg sebe gledati nij mogel; bil je podvzeten mož, vsakega novega dela se je lotil, pa vse mu je šlo dobro i hitro izpod rok. Etikete nobene nij poznal, svojih misliji svojega prepričanja nij zavijal v gladke, dvoumne besede, ampak govoril je moško, naravnost i prav tako kakor je mislil. V družbi je bil vesel i dovtipen, ljubil je šalo i smeh, rad je ščipal pa tudi nij bil hud, če ga je drug uščipnil, zlasti ker nikomur nobene dolžan nij ostal. „Pa ga je usekal in ga je le spet usekal!“ mi je dejal o njem star Ročinjec. Potreb nij imel nič drugih nego — delo. V vsem svojem življenji je bil zmeren, v goste nikoli nij vabil, a z obema rokama je delil mej uboge i sirote. Otroke je presrčno ljubil ter zbiral je vedno okrog sebe; mej njimi je bil sam otročji. Šoli, kmetijstvu pa tudi vsem novim koristnim napravam je bil velik prijatelj. Obdarjen s posebno bistrim umom je hitro razložil, kaj novega je dobro, kaj ne. Bil nij samo dušni pastir svojim ovcam nego bil jim je poleg tega v vsaki sili pomočnik, v vseh javnih zadevah vodnik, v vsakem dobrem podvzetji učenik. *Vse njegovo življenje nam priča, da je bil mož, mož dela i dejanske ljubezni.*

II.

STANIČEVI SPISI.

1.

Da je Stanič uže v Solnem gradu v slovenskem jeziku pel, to vidimo iz „II. pesnij za kmete i mlade ljudi“, kder je na 73. strani natisnena „Večerna pesen“ z opazko: „To Pesm sim bil v' Salzburgu 1797 zložil.“ Da se je tudi za svojega kaplanovanja na Banjšicah s pesnimi ukvarjal, to mi pričajo trije rokopisni zvezki, sedaj lastnina st. peterskega farnega arkiva, kamor je je bil prinesel bivši dekan, po tem kanonik Bl. Bucik.*) Obsegajo okorne prestave iz Mildheimove pesmarice; nekatere iz mej njih je pozoeje Stanič tudi natisnil, se ve, da je je bil preje popravil. Za poskušnjo zadostuje samo prva strofa iz „Semna.“

*) Stud. Jos. Balič, ki mi je izročil v porabo omenjene tri rokopise, pa tudi več drugih prav potrebnih spisov, mi je ob enem povedal, kako so prišli v St. Peter. Bivši st. peterski dekan g. Bl. Bucik je bil namreč na Banjšicah doma (r. 1791., u. 1859.). Bil je sin revnega krojača in izšolal se je v veliki revščini; v šolo je začel hoditi, ko je bil za kaplana na Banjšicah Stanič, s katerim je veliko občeval. Oba sta bila pozneje zvesta prijatelja ter sta si vse zaupala. Od tod izvira, da je Bucik imel več Staničevih knjig i rokopisov. Sicer pa je bil B. učen človek, poleg klasičnih jezikov je znal slovenski, nemški, italijanski i francoski. Pisaril je v vseh navedenih jezikih, pa nič dal tiskati. V slov. jeziku je pisal le pridige, katerih je na stotine pustil v st. peterskem farnem arkivu. V drugih jezikih je koval pesni, izmej katerih so nekatere baje izvrstne in nekatere tudi erotičnega sedržaja. Kakor Stanič, tako je bil tudi Bucik usmiljenega srca ter tudi v drugih rečeh njemu podoben; celo života sta bila enakega, oba velika, oba tenka. — Od druge strani se mi pa to-le poroča: Ko je bil Stanič še na Banjšicah, se je rad iz studenta Bucika norca delal prerokovaje mu: „E Blaže, Blaže, ti boš eno čudno farè!“

*Juheisa, gor, fanti,
 Dekleta na plas!
 Že sliš'jo se škanti
 Že goderna bas.
 Dan semuja se kaže,
 Nas v'sih skup kliče
 Vsak'termu naj zvaže
 En pušlec dekle.“

Iz vseh pesnij v rokopisu, kakor tudi uže iz te strofe se vidi, da je bila Staniču na Banjšicah slovenska pravilna pisava še terra incognita. Piše, kakor govori, kanalski dijalekt. Pesni so navadna vsakdanja proza v verzih, brez navdušenja, brez vzleta, rima je jako pomankljiva, da, niti mere nij povsed zadel. Iz kratka: vaje so mladega banjškega kaplana!

Staničevi tiskani spisi so v kronološičnem redu ti-le:

1. „*Pesm per predomislovajnu Jesusoviga terplenja. 1807.*“ Prestava, menda iz latinskega, v mali 64. 35. str. Ta knjižica do sedaj še nij bila omenjena v nobeni slovenski bibliografiji. Natisnil jo je bil — Stanič sam na Banjšicah.

Na zadnji strani se bere opomba: „Tu prebernenje se je mene zelu potrèbnu zdejlo . . . Stanig.“ Razdelil je knjigo mej narod, ki to pesen še danes poje. Meni jo je bil prinesel šestošolec Balič. Našel bi se pa na Banjšicah ali v Ročinji pri starih ljudeh prav lahko še kak iztis.

2. „*Sacris Solemniis ali cerkovna pejssem od svetiga Rešnjega Telessa. 1813.*“ V 32., 4. str. Na zadnji strani se bere opomba: „Roncina Valentin Stanig V.“

3. „*Na moje lube šolerje in šolerce.*“ Pesen, 1 str. v 32. Spodaj: „Roncina 1816. V. Stanig V.“

4. „*Stabat mater ali cerkovna pejssem od žalostne matere Božje.*“ 6. str. v 32., na 6. strani je ponatisnena pesen: „Na moje lube šolerje etc.“ z opombo: „Roncina 1816. V. Stanig V.“

Tudi pod številkami 2. 3. i 4. omenjene pesni je Stanič sam sestavil, natisnil, zvezal i mej narod razdelil; niso torej zaznamovane še v nobeni bibliografiji.

V jezikoslovnem oziru so polne nepravilnostij, zlasti črkopis še na Marka spominja, (y, ocrog, podvojeni soglasniki) in vendar je do 1816. uže 8 let preteklo, kar je Kopitarjeva slovnica pršla na svilo i Ravnikar je baš tisto leto (1816) izdal 2. zvezek svojih krasno pisanih zgodob sv. pisma za mlade ljudi. Tudi ti izdelki Staničeve tiskarne bi se še mej narodom z malim trudom tu pa tam dobili.

5. „*Pesme za kmete ino mlade ljudi.*“ V Gorici 1822. Natisnil Peter de Valerji. Se vdobè, per V. Stanig, vikšimu čuvaju ces. kralj. šol. V 12., 32 str. Na zadnji strani bereš: „Ljubi Bravec!“ — Na! nje- „kaj, veči del iz nemškega na slovenski jezik prestav- „ljenih Pesem. Sim misli, de bi znalo z' njimi Slo- „vencam, ki radi pojejo, pa malo takih Pesem imajo, „vsluženo biti. — De one veliko pomanjkanja imajo, „spoznam tudi sam; pa dokler bolših ne bo, posluži „se teh kakor moreš: tudi ni mogoče, per toljko sort „slovenskiga govorjenja, vsim dopasti! Starih bukuv „navajenim bom prenov, in novih — prestar. — Ako „bi pak lete Pesme dopadle, ino obilne bravec vdobile, „sim vam pripravljen še več družih dati, ino tudi skr- „beti, de bi manj pomankanja v' njih bilo. — Umnejše „slovenskiga jezika, kakor sim jest, pak prosim, de bi „jim dopadlo, meni ali s' svetam, ali tudi s' pesmimi „na roke jiti; za kar bi se jim prav iz srca zahvalil. „— Vzami, ljubi prijatelj! kakor pridna bučelca, kar „je dobriga, ino prepevaj hvalo našimu nebeškemu „Očetu! vesel nad njegovimi lepimi stvarmi. — Val. „Stanič, kanonik.“

Veči del teh pesnij ima za predmet kmetova opravi-
vila, prošuje za lepo vreme, za dež, pesni o seji, o
mlačvi itd. Izvirnih je le malo, veči del so prestave
iz nemškega. Najlepša, pa tudi najbolje znana je:

Pesem dekllice, katera je v' šolo hodila.

Sim v' šolo hodila,

Vučila terdo,

Kar znam, bi ne dala

Za lepo zlato!

Deb' jest obolela,

Tolaž že jimam,

Serce bo veselo,

Kjer brati kaj znam.

Kaj nuca lepota,
Denarji, blago,
Če v' serci in glavi
Pa prazno bi blo.

O praznim veselo
Mi čas naprej gre;
Če pasem, znam brati
Kaj lep'ga za se.

Po zimi le praznim,
Čas dolgo trpi;
Jest berem, ali pojem,
Še prev'č mi hiti!

Vse tako veselje
En drug' ne pozna,
Ktir v' šolo ni hodil,
Ktir brati nezna.

On iše za dnarje
Veselje za se,
Si zdravje šebkeje
In spači srce.

Sim v' šolo hodila
Vučila terdo,
Kar znam, bi ne dala
Za lepo zlato.

6. „*Molitve in premišlovanja per objiskovanju štirik h' zadobljenju odpustika svetiga — leta odločenih cerkva.*“ Katerim je spredpostavljen kratki nauk od svetiga leta 1826. Se dobé v Gorici per bukvah niemških šol. — Natisnjene per bratih Mattiuzzi v' Vidmu 1826.“ — V dvanajsterki, 148 stranij. Nauki, psalmi, litanije i druge molitve segajo do 50. strani, na 51. str. pa se začne knjige 2. del pod naslovom: „Perstavik nekterih cerkvenih in drugih pesem, h' molitvam in premišlovanjam za sveto leto 1826.“

V jezikoslovnem oziru je ita knjiga graje vredna, kajti pomisliti moramo, da je pisana l. 1826, tedaj v času, ko so bili Vodnik, Kopitar, Ravnikar i Metelko slovenski jezik uže dosta ugledili tako, da so tisti čas baš duhovni pisatelji na Kranjskem (Burger, Potočnik, Zalokar i dr.) prav lepo slovenščino pisali. A Staničeva knjiga nij samo prepolna germanismov, nego celo slovniških napak nahajaš obilno v njej, da, niti pravopis jej nij pravilen i dosleden. Tako n. pr. piše: dodelen postavljeni, uass, cerku, molitu, aifer, vus in usih, spomnijo, Hčast bodi, vondajavic, pomozg, neutrum na u i brez števila drugih napak.

„Perstavik“ ob-ega veči del Staničeve iz nemškega i lačinskega prestavljen pesni; izmej tujih je pomniti Jarnikova: „Tukaj gori se neznani“ na 66. str. Mej originalnimi je spomna vredna „Vesela pastarica“, ki se začinja:

„Sem le pastarica
V Lokovci doma,
Pa žalost ne pride
Do moj'ga srca.“

— in pa: „Zdihovanje ovčic po pastirju“, oda zložena škofu Jos. Wallandu l. 1818., ko se je v Gorico priti mudil. Marsikaterega bode zanimalo izvedeti, da Stanič v tej pesni škofa nikomur drugemu ne primerja nego — liberalnemu cesarju Josefu II.! Težko bi se našel dan danes na Slovenskem duhoven, ki bi pel kakor Stanič:

„Pridi Jožef, de tamo razstrosiš
Ko cesár, kater'ga ime ti nosiš,
De, ko on, trud ino luč razširiš,
Čednosti miriš!“

Karakteristična je tudi opomba na zadnji strani, glaseča se: „Ako bi leté pesme več bravcov dobile, kakor unih 24, ktere so v letu 1822 za kmete ino mlade ljudi von dane bile; bi se znalo zanaprej več drugih bolj popravljenih von dati.“

„Pa huda je,	Za bukvice
To čutim sam!	Pečico dat'.
Več k' sto špendat,	To'jk per zvečit,
Ak smil' se vam	In še zgubit!“

Prepričan sem, da bi ta Staničev vzdihljaj vsi slovenski pesniki, ki so kedaj svoje pesni na svetlo dajali, z obema rokama podpisali!

7. „*Drugi perstavik starih ino novih cerkvenih ino drugih pesem, h' moličvam in premisslovanjam za sv. leto 1826. Zbiral, iz nemškiga prestavljaj ino skladal Val. Stanig Scholast.*“ Natisnil Paternolli v Gorici 1838, v dvanajsterki, 70 str. Predgovor se glasi: „Ljubi Slovenc! Jest vem ino občutim scer, de moje v'perstav'ku 1826 štirideset na svetlobo dane pesme malo brane so. To bi blo moglo meni svetovati, iz vondajanjam drugih pesem ne čas ino denarje zgubljati. Pa mi-slim, de le kjer tiste pesme poznane niso, bodo one malo iskane ino brane. Saj so one namreč iz skoraj vsih starih, scer močno iskanih in iz novih bukev

„izbrane, ali celo novič preložene al' izložene. — Ako
 „bi duhovni, katerim dušno dobro svojih ovčic na srci
 „ležati more, ino kateri tudi sami slovenskiga branja
 „potrebni so, take pesme pridnim bravcam ali pevcam
 oznanili, posodili ali pak v dar dali, bi se lohko veliko
 dušniga dobriga godilo.“

„Po cerkvah bodo veči del pisane pesme pete,
 „katere so per večkratnimu prepisovanju veliko na
 „njih pervimu skladanju (ramu) ino meri (metru) zgu-
 „bile. Take pesme sim jest zbiral, spisaval, ino kjer
 „je treba bilo, kakor sim zamogel, več al' manj poprav-
 „ljal. Vzemi jih za dobro, dokler bolših ne bo.“

„De bi taki raztrešeni papirji ino pesme saj vsi
 „per moji blžnji smrti pozlo ne šli, pustim nekej od
 „njih natisniti ino ne želim družiga, kakor debi ž njimi
 „per pridnih slovenskih pevcih božjo čast povikšal. —
 „V Gorici na 2 dan Marca 1838. *Valentin Stanig*
 „*Scholast.*“

Prepisal sem nalašč ves predgovor, da čitatelji
 sami vidijo, kako je Stanič pisal, po tem pa tudi za
 tega delj, ker se mi zdi prekarakterističen za način
 Staničevega poetovanja. Prav iz tistega azroka preči-
 tajmo še págovor k omenjeni knjigi! Glasi se: „Še
 „ena beseda!“ — Žalostno je, de take ino druge cerk-
 „vene pesmi tako malo od folka poznane ino v cerk-
 „vah pete so! Le kader folk poje, je prava andoht v
 „pesmi! — Kader vlažni mladostni ino ženski glas, z'
 „bolj terdnim fantovskim ino moškim združen, se vz-
 „digne, takrat, misljam jest, predere on nebo, in gre
 „do trona nebeškiga očeta!

„Z' veselim in omečenim sercam so tudi naši
 „gnadlivi škofi per več cerkvah tako petje slišali, kir
 „pridni duhovni ino cerkovni pevci skrbijo, de se tudi
 „mladost ino ljudstvo peti navadi. — O de bi tudi drugi
 „dušni pastirji ino pevci to storili! Bog bo njih setvi
 „rastvo ino obilui sad za večnost dal!“

8. „*II. pesme za kmete ino mlade ljudi.* Vekš
 del iz njemških Mildhaimskih pesem prestavil *V. St. S.*
 — Natisnil Paternolli v Gorici 1838.“ Knjiga, v dva-
 najsterki tiskana, obsega na 78tih straneh same prestave

iz Hölty-ja, Bürgerja, Stollberga Denisa, Mathissona, Blumauerja, Vossa i drugih nemških pesnikov pretečenega stoletja. Dve mej temi predstavami ste menda *Kocijančičevi*, vsaj zaznamenjvani ste s črkami *St. Kocj.* (gl. str. 52. i 71.). Izvirne Staničeve so menda samo tri na straneh 34. 73. 76. Zaduja, zložena uže 1805. l., sklene z besedami:

„To pesemco je zložil
En mašnik, k' je bil mlad;
Bog daj, de bi zanj prosil,
Kdor peti zna al brat'!“

Ob estetični veljavi teh pesnic govoriti, se mi nepotrebno zdi; uže nemški original veči del nij bil kaj prida, po tem si lahko vsak sam misli, kaka mora okorna, nepravilna prestava biti.

9. „*Cesar ino prelat*. Iz njemškiga prestavil *V. St. K.*“ Prestava Bürgerjeve: Der Abt von St. Gallen. V 24erki, 8 str. Pridejana je tudi izvirna elegija: „*Rož'ce* na grob Marjane D., k'tera je v' jeseni 1820 vmrla. Zložil *V. St. K.* per Soči 1828.“

Marijanica Durjavova iz Ročinja je bila pridna šolarica, katero je Stanič, ko je bil še vikar ročinjski, posebno rad imel i po tem, ko je bila v 18. letu umrla, žaloval po njej. Ker je pesen predolga, ponatisnem samo par vrstic:

„Kaj že spet šumi zgonenje
Žalostno čez našo vas?
Milo znani nam ločenje
En'ga ljubiga od nas!—
Oh! na rož'ca je zvenila,
K' je začela cvesti le;
Vsim veselje, čast je bila.
Oh! Marjau'ca vmrla je!“

„Kako rada poslušala
Nove pesmi brati je!
Koljkrat je solze skrivala,
Ki po licah dol leté.
Kakor angele je molila
'Z bukvic, kjer je v cerkvi bla!“

Lepš' je le devica bila,
K' je rodila Jezusa!"

„V' šoli, v' cerkvi je zvolila
Ko Marija gorši del!
V' hiši pak je Marta bila;
Vsak postrežbo je prejel,
Zdaj na njivi, zdaj v' s'nožeti
V' težk'mu delu trudi se:
Kak' bi jmeli vsi živeti
Nje življenje razgled je!“ i. t. d.

10. Leta 1840. je pri Petru Valeriji v Gorici dal Stanič na posameznih listih natisniti več iz nemškega poslovenjenih, slovenskih, pa tudi iz slovenskega pomemčenih pesnic, tako n. pr. Veselo pastarico, Pesem deklice, ki je v šolo hodila, Vakance i dr. Reči se mora, da omenjene tri Staničeve pesni so najboljše, kar jih je zložil; to je čutil menda mož tudi sam, za to more biti jim je dodejal i nemško prestavo. „Vakance“, zložene l. 1840. se začno

„Bliz' kraja so dnevi,
Ki strijo konc revi,
Konc šole je tle –
Na mesto učiti
Se znamo spočiti,
Kaj pet al noriti
Per naših, juhé!“

Pravo za pravo je pa to pesen Stanič v nemškem uže 6 let preje zložil i sam natisnil, pozneje pa jo poslovenil i pomnožil. Nemški „Ferienfahrtlied“ se glasi:

„Schon nahen die Tag,e
Das Ende der Plage,
Das Schuljahr ist aus!
Statt Lernen, Studieren
Kommt Ruhen, Spaziren,
Kommt Singen, Narriren:
Wir eilen nach Haus!“
„Zwar werden wir schwitzen
Bei fahrendem Sitzen
Durch Feld und Alee,

Doch kommt dann Erfrischen
 Bey reichlichen Tischen
 Bey köstlichen Fischen
 Und Gläschen, juhé!“ i t. d.

V tisti izdavi, katero je St. sam natisnil, stoji pod 10. kritico opomba: „In drängender Eile entworfen $\frac{5}{8}$, 1834. S. S.“ Po tem pa pride še „Zusatz“ štirih strof i pod njimi opomba: „Dem detto im August 1834. v. D. P.“ — V neki drugi izdavi berem pod nemško pesnijo opombo: „Von V. St. S. und D. P. Sch. d. 4. Gram. 1834.“ Kedo je bil ta D. P., mi nij znano.

Začetek „vesele pastarice“ se glasi v nemškem :

„Ich ging in die Schule
 Und that, was ich sollt',
 Ich gebe, was ich weiss
 Nicht für schönes Gold,
 Was nützen mir Schönheit,
 Vermögen und Geld,
 Wenn Herzen und Kopfe
 Das Nöthige fehlt!

Še najboljše se glasi v nemškem njegova prošnja za dež :

„Ach, sende Gott! ach, sende Gott!
 Den Regen uns herab!
 Verschone Sündern in der Noth,
 Die Erde wird zum Grab!
 Schwer liegt auf uns die Ruthe,
 Die Saaten geh'n zu Grund.
 Ach, sende Gott, ach, sende Gott!
 Den Regen bald herab!

11. „Perporočjenja vredne bukvice za Slovence, ki se tudi v Gorici vdobijo.“ Okrožnica, v kateri Stanič naznanja 109 različnih knjig s ceno vred, ki se pri njem dobivajo; ta zapisnik obsega vse spomine vredne knjige, kar se jih je v tem stoletju do l. 1841. na Slovenskem natisnilo. Tisek je najbrže Valerijev iz Gorice 1842 (?).

12. „*Kratke povesti s podobami* poslovenjene iz nemških bukvic monakovskega društva zoper mučenje žival“ ild. v 24erki 24 strauij; kde i kedaj je knjiga natisnjena, nij povedano, po črkah bi človek sodil, da je tisek Blaznikov. Knjižico je izdala goriška družba zoper trpinčenje živalij, priložena je bila l. 1845. tudi „*Novicam*“ v 1400 iztiskih; spisal jo je najbrže Stanič, pa za gotovo ne bodem trdil.

To so Staničevi slovenski spisi. Mej nemškimi so najznamenitejši:

1. „*Die Wallfahrt der Taubstummen auf den heil. Berg bei Görz am 21. Juni 1844.*“ V veliki 4ki, 8 str. Iz nobenega Staničevega spisa nam ne odseva njegovo blago, za trpeče človeštvo tako globoko čuteče srce i ves njegov plemenit značaj tako jasno kakor iz te male knjižice; ž njo je Stanič samemu sebi postavil najlepši spomenik.

2. „*Gefühle einiger Taubstummen vorgetragen bei Gelegenheit der am 9. Sept. 1844. im Werdenbergischen Schulgebäude in Görz abgehaltenen Prüfung der Taubstummen.*“ V 8ki, 4 str.

3. *Kurzer Bericht über den Görzner Verein wider die Thierquälerei und Einladung zum gefälligen fernern Beitritte.*“ V Gorici 1846, v 8ki, 7str.

4. Spomina vredno je tudi nekoliko nemških in italijanskih okrožnic, s katerimi se je posebuo duhovščina vabila, da naj se zanima za gluhoneme ter da naj, kolikor moči, pomore tem sirotam. Pozabiti ne smemo dalje nemških pesmaric (*Normalschulgesangsbucher*), v katerih je Stanič sebral vse nemške pesni, kar jih je šolska mladina o različnic priložnostih peli. Meni ste znani dve izdavi, ena iz leta 1822., druga iz nekoliko pozneje dobe.

Konečno ponatisnem še eno boljih Staničevih pesnij: „*Hvala vinske trte.*“ Bleiweiss nam v svojem koledarčku za l. 1856. pripoveduje, kaj je Staniča nagnilo, da je to pesen zložil. „*Novice*“ so v 3. listu l. 1843. ponatisnile eno Staničevih pesnic ter se v posebni opombi prijazno spomnile veselega pevca; baš v tistem listu pak je bil natisnen prvi Vrtovčev spis;

„Vinske trte hvala.“ Staniča je pa i novičarjevo priporočilo genilo, i Vrtovčev spis ga je navdušil tako, da je „Novicam“ poslal sledečo pesen z besedami: „Vaš preprijazni spomin me je mojstra-skaza v pesništvu tako nadušil, da sem se še enkrat spravil na Pegaza; sprejmite to drobtinico blagovoljno, pa ne sodite jo preojstro, zakaj pojem le, kakor mi srce veli; ušesa so mi edino merilo, in slovnica mi ni zmiraj v glavi, kakor bi mi mogla biti.“

Hvala vinske trte :

Slišal sim, tertica, undan hvaliti
Tvojo dobrotljivo žlahno lastnost.
Pesem tud jest ti želim pokloniti,
Močno pa vstavlja me siva starost.
Dvajsetkrat tri ino zraven deset
Štejem življenja preteklega let.

Stvarnik je tebi šibkost scer odmenil,
Dál ti pak čednost, ki vredna več je,
Jest tud šibak -- sim pa vender le sklenil,
Kakor pomorem povzdigniti te.
Bom scer le vstarane strune glasil,
Morda pa močniga pevca zbudil.

Nimaš ko Evino drevo lepote,
Ktero že prvi je človek častil!
Pojem pa tvojiga grojzdja dobrote,
Sladko je Noe že vinčice pil.
In že Melhizedek zidal oltar,
Kruha in vira prinesel je v dar.

Kakor nar žlahniši sad so kazali
Mozesu daleč poslani možje:
„Grozdje, lej! tako je tam, so mu djali,
Kjer nam dežela obljubljená je!“
Tako se clo zemlja v pušavi časti,
Ki te, precenjenu terta! rodi.

Vino — prav' pisano — serce st'ri veselo,
Šibki in trudni se z vinam krepčá,

Kak bi brez vina veselo se pelo?
 Tudi bolniku se kapljica dá.
 Pavel že zdavnaj je Tita učil,
 Sladko brez skerbi naj vince bi pil.

Tebe lepo so že nekdam hvalili,
 Revno če tudi le drevce si,
 Vino so sveti možaki že pili,
 Vino vsakteriga serce zbudi.
 Nimaš lepote, ponižno živiš,
 S sadam pa svojim dost dobriga st'riš.

Pozno začenjaš bersti poganjati,
 S perjem pokrivaš svoj ljubljeni sad;
 Nočeš se v cvetni lepoti kazati,
 Nočeš ko drugi v nji hvale iskati!
 Ti si, kot v pismu besede rekó:
 „Vsakdo po sadji spoznaval se bo.“

S pertenci zvesto se germa oklanjaš,
 Ki v podporo je tebi bil zbran,
 Težka se grozdja na njega oslanjaš,
 Dok ne približa se terganja dan.
 Tačas se grozdje na sonci zori,
 In kar je živiga, se veselí.

Terta s sladkostjo si svet veselila,
 Vdaj se pokoju, ker jesen je tle,
 Šibkim in starim in trudnim si bila
 Moč in tolažba in pa veselje.
 Zime pokoja naj se veselí!

Mirno počivaj, dobrotljiva mati,
 V zimi, ki stvarnik u pokoj je dal,
 De boš zamogla tudi h letu nam dati
 Dobriga vinca obilni bokal.
 Ako jest starček v tem času zaspim,
 Tebe še v smerti hvaležen častim.

Proti koncu pretečenega in v prvih desetletjih tekočega veka se je oglasilo več pridnih i večjih slovenskih pisateljev, ki so začeli slovenski jezik likati i preobraževati ter trebiti iz njega grde tujke, preobilne germanisme, s katerimi so ga onečistili i popačili veči del duhovski pisatelji pretečenih dveh stoletij šireč mej slovenski narod asketične knjige, pisane brez vsega poznanja narodovega jezika, narodovega mišljenja i narodovih potreb. *Japelj*, *Kumerdaj*, *Linhart* i *Vodnik* so zvezde, ki so se tisti čas svežile na slovenskega slovstva temnem obnebj, prej majoče svojo blagodejno luč od plemenitega vse ogrevajočega solca, preblagega *Žige Zoisa*. Spisi teh mož, akopram dan danes, razen Vodnikovih, veči del uže pozabljeni i samo literarnega zgodovinarja zanimajoči so imeli takrat vendar toliko upliva, da so pot ugladili tistim pisateljem, ki so v začetku tekočega stoletja osnovali *ново, čistečo dobo* v slovenskem slovstvu (*Kopitar*, *Ravnikar*, *Metelko*). *Vodnik* sam je vzrastel sè svojim časom; kaže se nam v svojih pesnih v tekočem stoletji ves drugačen mož, nego je bil v poprejšnjem; po dolgem trudu se osvobodi jezikoslovnih okov, v katere ga je bil uklenil o. *Marko*. Toda upliv, ki ga je imel *Vodnik* na svoje rojake, bi bil s časom oslabil ter se pogubil, da nij bil prišel njemu na pomoč *Kopitar*, ki je sè svojo l. 1808. izdano slovnico utrdil slovenski pravopis, uničil *Pohlinove* samooblastne, neznanstvene novotarije ter slovenskim protestantovskim pisateljem zopet do zaslužene veljave pripomogel, — da se nij bil oglasil *Ravnikar*, ki je sè svojo krepko pisavo slovensko prozo ustvaril ter ob enem našim pisateljem zabičal zlato pravilo: od naroda se učite! — in da na posled nij bil pokazal *Metelko* v svoji slovnici slovenskega jezika bogatih zakladov.

Če bi rekel, da se je *Valentin Stanič* tem svojim sodobnikom pridružil ž njimi v ed delal, na svoj čas i na svoj narod uplival tako kakor oni, trdil bi preveč. Vedno i vedno je treba pomeniti, da *Staničeva* veljava

se ne sme iskati v njegovih spisih, nego v njegovem vse obsegajočem, omiki i prosveti goriško-slovenskega naroda posvečenem javnem delovanji.

Stanič kot pisatelj nij velik, velik je le, če moža premišljamo vsega in v vsem, kar je storil kot duhoven, kot učitelj, kot šolski nadzornik, kot pesnik kot ustanovnik gluhonemice i pred vsim kot širitelj slovenskih knjig i slovenskega petja po Goriškem, iz kratka: če ga premišljamo kot splošno kulturhistorično prikazen v njegovem času. Kot pisatelj je pa Stanič vedno srednje mere mož, zmožen samouk, dober diletant, ki je imel (kakor do vseh zanemarjenih i tlačenih stvari) veliko dobre volje, srca i veselja do zaničevanega slovenskega jezika.

Dasiravno se je, kakor se iz njegovih pesnij vidi, vedno učil, dokler je živel, vendar mej vsemi njegovimi poetičnimi spisi n jsem našel niti enega, o katerem bi z lehkim srcem mogel reči, da je dovršeno delo. Veliko je dobrega, lepega, a posebnega nič; nič elementarnega, krepkega, genijalnega. Za tega delj pa se je njegov pisateljski upliv raztezal le na nekatere goriške Slovence, ki so s tem blagim možem prišli v osobno dotiko, ne more pa se trditi, da bi bili njegovi spisi goriško-slovenski narod predramali, povzdiguili ter za soboj potegnili, kakor n. pr. Vodnikov i ali Prešnovi. In kedo bi mogel to tudi zahtevati od Staničevih pesnij, če pomisli, da nijso drugega nego blede prestave malo poznanih i mej Nemci samimi uže veči del pozabljenih pesnikov. Prestave imajo pa v slovstvu vsakega naroda sekundarno važnost, sekundaren upliv; znanih mi je le malo izjem, in tem bi prišteval Bodensteinovega Puškina i Lermontova, ali Schlegel-Tieckovega Shakespearea, o katerih se pa jedva more trditi, da so prestave, tako genijalno so preloženi v nemški jezik. Za tega delj je bilo pa tudi samo pri tistem čudnem narodu mogoče, ki se Slovenci imeuje, da se je nekemu pisatelju samo zaradi njegovih prestav podelil venec prvaštva v slovenski poeziji; se ve, da se je temu možu zgodila neprijetnost, kakor se mora pripetiti vsakemu po krivici prehvaljenemu i prepoviševanemu človeku, da je

moral namreč na svoje stare dni stopiti s kuruličnega stola, na katerega so ga vzdignili časopisni trobentači in estetično ne pretemeljito izobraženi učitelji.

In kaj nij prekarakteristično za Staničevo *pevsko nadarjenost* tudi to, da baš o tistem času, ko je nemška poezija v Götheji i Schillerji svoje klasične dovršenosti vrhunec dosegla tako, da so skoro vsi nemški pesniki prejšnjega stoletja pozabljeni umaknili se njijui slavi, da baš ta čas se je Stanič oklenil nemških pesnikov, katere dan danes samo iz slovstvene zgodovine poznamo ter je začel s čudovito pridnostjo predstavljati v slovenski jezik. Naravno! Sentimentalni Matthisson klasično dolgočasni Voss, elegično javkajoči Höly e tutti quanti so bili Staniču sorodnejši ter so mu bolje gajali nego jedernati rethorični Schiller ali globoki in vzvišeni Göthe. Ti pesniki, prepjevajoči posiljeno žalost i domišljevano britkost, koščeno smrt i mrzle grobove, kmetskega stanu veselje i nadloge so se Staniču tako močno prikupili, da se je še tedaj, kedar je hotel kako izvirno zakrožiti nehoté i nevedé ravnal po njih. Tako na primer sem dolgo časa misil, da je elegija: „Rožice na grob Marijance D.“ originalna Staničeva pesen. Deloma je tudi res, toda kedo more tajiti, da mu ta čas, ko je to pesen zapel, nij bila na mislih Hölytjeva: „Elegie auf ein Landmädchen“, ki se začinja:

„Schwermutsvoll und dumpfig hallt Geläute
Vom bemoosten Kirchenturm herab.
Väter weinen, Kinder, Mütter, Bräute;
Und der Todtengräber gräbt ein Grab.
Angethan mit einem Sterbekleide,
Eine Blumenkron' im blonden Haar,
Schlummert Röschen, so der Mutter Freude,
So der Stolz des Dorfes war.“

Zdaj pa s temi besedami primeri Staničevo izvirno elegijo:

„Kaj že spet šumi zgonenje
Žalostno čez našo vas?
Milo znani nam ločenje
Eo'ga ljubiga od nas! —

Oh! na rož'ca je zvenila,
 K' je začela cvesti le;
 Vsim veselje, čast je bila,
 Oh, Marjanca vmrla je!"

Še nekaj! Človeka, čitajočega Staničeve pesni posebno neprijetno v oči bodo preobilni italijanismi i germanismi, pravopisne nedoslednosti i druge slovniške napake. Stanič se je dobrih 40 let sè slovenščino ukvarjal, pa se je nikoli nij pravilno pisati naučil, akopram mu dobrih slovniških pripomočkov nij mankalo. S prav ljubeznjivo, njemu prirojeno odkritosrčnostjo piše še l. 1843. Bleiweissu: „Ušesa so mi edino merilo in slovnica mi ni zmiraj v glavi, kakor bi mi mogla biti.“ In kedó bi to staremu možu štel v naglavni greh, če pomisli, kako redki so še dan danes ljudje, ki so slovenskemu jeziku kos. A vse kaj drugega je, če poudarimo, da je bil Stanič *slovenski pesnik*, tedaj *umetnik*! Pri umotvorih pa vnanja oblika nij nič manje vrednosti nego notranji sedržaj, oboje mora biti harmonično dovršeno i soglasno združeno; kder pogrešamo enega teh dveh pogojev, ondi ob umotvoru, zlasti pa v lirični poeziji, niti govoriti ne moremo. To se je pri nas uže večkrat poudarjalo i dasiravno je Stritar to neoporekljivo resnico v svojih preizvrstnih kritičnih pismih i literarnih pogovorih dokazal, da je tako jasna kakor beli dan, vendar — koliko tako imenovanih slovenskih pesnikov se ravna po njej?

Človeku se vidi, kakor da bi slovenski „nadejropolni“ vnanjo obliko v svojih proizvodih načeloma zanemarjali ter se ničesa naučiti ne hoteli. Če si nervozen, ne čitaj slovenskih pesnij tiskanih v najnovejšem času po slovenskih listih in almanahih. Kedar sem tako nesrečen, da je moram čitati, se mi zdi, kakor da bi se sè sv. Valentina gore po ostrem trnji i špičastem skalovji proti Soči valil. Vse me boli.

Nihče mi ne ugovarjaj: „Saj narod prepeva še dan danes Staničeve pesni, torej ne morejo slabe biti!“ — Da, prepeva je, pa zakaj? — Za to ker jim je Stanič vedel priljubljene narodne napeve podložiti ali zložiti; za to, ker je te pesni v cerkvi i šoli z vsq

sosesko ali z otroki prepeval ter tako narod nekako moralično k petju silil; za to, ker v nekaterih res veje preprost narodov duh, v drugih pa, če to ne, vsaj odmeva pomilovanje i sočutje z težavnim, zatiranim, zanemarjenim, tlačnim kmetskim stanom. Narod pa še nikoli nij bil nehvaležen tistemu, ki je pokazal, da ima srce za njegovo življenje i trpenje, za njegove križe i nadloge, za njegove solzé i težave. To pa, če narod pesen prepeva, še noben dokaz nij, da je pesen res izvrstna ali narodna. Saj tudi bajè po štajerskih slovenskih goricah še dan danes prepevajo Volkmerjeve pesni zložene brez pevskega oguja in v kosmati slovenščini; saj se tudi po Dolenjskem še čujo pesni, katere je zložil dobrepoljski učitelj Kančnik ali pa šmárijski šolmašter, pa se vendar ne more reči, da bi bile te pesni (zlasti od zadnjega ne) dovršene i posebne vrednosti. Pred nekoliko leti sem na pr. v ljubljanski okolici slišal od starega berača žalostno pesen, katero je zložil omenjeni šmárijski šolmašter o prerani smrti svojega sina Franceljna, kterega so mu k vojakom vzeli, in

„Tam je muziciral,
Pa se je ferderbal,
Ker je prešvah prsij bil.“*)

Narobe! Skoro bi rekel, da narodu se še preje priljube take pesni, ki se zanemarljaje slovniško pravilnost i formalno dovršenost kolikor mogoče naslanjajo na ljudsko, če tudi popačeno, govorico.

Vse te naštete napake pa se morejo Staniču pregledati, če pomishmo, da po lastnih njegovih besedah nij bil pesnik, ampak pred vsim pevec; petje, „viža“ mu je bila več vrednosti, nego podložena beseda. To na več mestih poudarja, za petje je kar ves vnet. In to kar je tako srčno želel, da bi se petje razširilo mej narodom, to je dosegel v obili meri. In če se tudi njegovo ime v slovenskem slovstvu ne glasi tako lepo

*) Primeri o teh narodnih pesnikih Levstikov prezanimiv popotpis: „Od Litije do Čateža“ v Janežičevem „Glasniku“ 1858. Str. 81.

kakor Vodnikovo ali Preširnovu, Ravnikarjevo ali Metelkovo, če se bodo tudi njegovi spisi s časoma mej Slovenci v bodoči, ako bog da, lepše cvetoči dobi pozabili: literarni zgodovinar se bode vendar rad pomudil pri tem zanimivem moži, poudaril bode njegove mnoge zasluge za goriškoslovenski narod, pohvalil njegovo dobro voljo, njegovo vztrajno delalnost, njegovo plemenito srce, posmejal se morda tudi marsikateremu originalnemu činu njegovemu ter konečno na glas izrekel: *Poštenjak si bil! Storil si mnogo za naš narod, več nego je bila tvoja dolžnost. Hvaležen ti bodi spomin mej Slovenci!*

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS 2

00000196581

